

ТРИДЕНЬК - REVUE HEVDOMADAIRE - TRIDEN
UKRAINIENNE

Число 14-15 (170-1), рік вид. V. 31 березня 1929 р Ціна 2 чр (Prix 2 fr.)

Париж, неділя, 31 березня 1929 року.

Саме тепер відбувається подорож ген. Кутепова по тих країнах; де найбільше збилося російської еміграції.

Гаразд, нехай відбувається, але що нам до того? — може скаже постійний читач «Тризуба». Справді, що йому Гекуба?

Та-ж ми свого часу зазнали багато гіркого від москалів червоних і білих, і нам і тепер ніяк не випадає спускати з ока чинности тих сил, що в тій чи іншій мірі можуть бути використувані проти самостійности України. Отже за тим, що діється у росіян ріжних кольорів, нам годиться стежити.

Але й по-за тим, що вже взагалі інспекційна подорож теперішнього привідці російських військових організацій, які ставлять собі за мету «збереження армії та активну боротьбу», уявляє для нас певний інтерес, те тло, на якому вона відбувається, теж не позбавлене цікавості. Адже це перегляд сил. Інша річ, — певних чи непевних. Адже москалі рахують в боротьбі за відбудування «єдиної-неділимої» і на кубанців, нашадків запорожців, отих з плоти і крови українців. Покладаються вони і на козаків взагалі, що серед них де далі все більше поширюються ідеї «Вільного Козацтва». Та нарешті і в кадрах добровольчої армії, що проводила мобілізацію на українських землях, чимало є елементів українських з роду чи таких, що національно не знайшли ще себе. Той перегляд оточено не тільки прихильною увагою всіх кол російської еміграції, але зустрічає він певний відгомін і в чужоземній пресі, і в де-яких політичних колах, надто слов'янських земель. Тай у нас не може він не будити певних думок, не викликати певні порівняння...

Звісно, і в нас в осередку нашої роботи стоїть збереження кадрів збройних сил українських та підготовлення їх на той час, коли от-

чизна їх потребуватиме. Звісно, і в нас по різних державах існують товариства вояків Армії УНР, що працюють за дозволом військового міністра.

Але чи все зроблено, щоб привернути увагу широких кол нашого громадянства до військової справи? Чи всіх заходів ужито, щоб полегшити нашим військовим можливість зміцнення й поглиблення організаційних зв'язків? Чи нав'язано як слід контакт між різними групами, що їх доля закинула в протилежні кутки Європи? Чи справді ми стоїмо так міцно й непохитно організаційно, що в слушний час на один розказ Пана Отамана всі як один, де б не перебували, зможемо стати готові під рідні бойові прапори Армії УНР?

З цього погляду можна вимагати більшої рухливости наших урядових, надто військових чинників. Чи відбувають вони регулярно ті інспекційні подорожі, що мають перевірити організаційні здобутки, виявити хиби й огріхи, намітити шляхи на далі, додати більшої певности і сили витримати і перемогти?

А з другого боку — чи всі вже елементи, що повинні входити до складу наших збройних сил, охоплено теперішніми військовими організаціями? Чи всі вже, принаймні ті, хто взяв чинну участь в нашій визвольній боротьбі, ввійшли до існуючих союзів військових? Чи всі вже можливості використовано, щоб притягти до служби батьківщині українців родом, отих, що хто через обставини мусіли в чужому таборі опинитися? Отих усіх свідомих українців з-поміж з примусу мобілізованих білою московською армією на Україні? Чи існує й діє справжній, постійний контакт між військовими організаціями в різних країнах? Чи присвячує наше громадянство належну увагу військовій справі?

Оце ті думки, що їх хотіли ми подати під розвагу нашим читачам і широкому громадянству.

Дожидатимемо відповіді — і то відповіді **ч и н о м** — од них.

Літературні спостереження.

ІХ.

На еміграції не міг я поки-що дістати повних зібрань творів ще кількох з талановитіших наддніпрянських письменників. Це примушує мене тим часом одійти від плану моїх «спостережень» і, зупинивши на якийсь час перегляд творів окремих наддніпрянських письменників, подати спочатку кілька уваг про сучасне наддніпрянське красне письменство взагалі.

Від часів революції помічаємо його безперечне відновлення: з'явилося багато молодих письменників, серед яких є не мало талановитих, твори їхні охоплюють ширшу площу життєвих відносин та подій, подають образки значно складніших почувань та настроїв, порівнюючи з змальованими в творах з нашого (не чужого) життя у старших письменників, а разом накреслюють нові типи, розглядають відносини, не зачеплені у письменників старшої генерації. Правда, у нових письменників одночасно помітно пониження техніки як в будові творів, так і в мові, і ніхто з них ще не досяг такого артизму, яким визначалися Коцюбинський або Леся Українка.

Таке пониження техніки, як і поширення змісту, є явищем цілком природним серед таких обставин, серед яких перебуває наш край за останні роки. Пониження техніки є до того ж явищем тимчасовим, яке при поширенню змісту не повинно тривати довго, як-що не складуться якісь особливо несприятливі для розвитку письменства обставини. Обидва вони поруч бувають завжди, коли в житті громадянства відбуваються значні зміни, а особливо зміни політичні. Усе те нове, що утворюють вони в людських взаєминах та людських настроях неминуче звертає на себе найбільшу увагу письменників. Звідси поширення змісту. Але «нове» і для письменників, як і для громадянства, ще не зовсім освідомлене, не цілком зрозуміле, бо, поки воно тільки уявлялося в думках, уявлялося не зовсім таким, яким сталося; нарешті воно досі ніколи в письменстві не трактувалося і нові з'явища не даються зразу себе в деталях спостерегти, засвоїти і списати. В творах письменства таких часів завжди менше плановості і стислості, у змальованню дієвих осіб в них завжди більше повторень подібного і, поруч опущення найхарактерніших рис, подається часто не найхарактерніше і не найважливіше для теми автора, і тому поруч з дуже яскраво виконаними частинами малюнку трапляються іноді і помилкові. Звідси де-яке пониження техніки. Та згодом у таких обставинах техніка, звичайно, знову удосконалюється і іноді утворюється навіть нова школа в письменстві, а як і ні, то техніка таки здійснюється на старий, а часом ще вищий рівень.

Беручи те на увагу, мусимо признати, що в наддніпрянським краснім письменстві відбувається саме тепер безперечний поступ і воно з усіма своїми помилками та хибами дає надію на пишний розквіт, як-що якісь лихі чинники не зупинять нормального розвитку.

Само собою, не созітський лад сприяв цьому поступу нашого письменства, але ті події, що відбулися на Україні, і насамперед своє власне політичне життя та оборона своєї державности, бо, хоч власна державність тривала у нас лише не довгий час, та зворушила і роздмухала національну свідомість.

Сучасний зріст нашого письменства тільки на окремому прикладі нашої батьківщини показує те, що і згори можна було освідомити шляхом дедукції, а саме, що політичні обставини впливають могутне на розвиток письменства, як впливають вони і на усі боки життя народу.

А з-поміж них найбільше значіння та вплив на розвиток письмен-

ства має власне політичне життя, державна незалежність і хоч (правда, в меншій мірі) самий потяг до неї, поширене в людності бажання її.

На власному досвіді знаємо, в якій мірі залежність, а тим паче в зв'язку з намаганням чужої влади нас денационалізувати, ослаблювала розквіт нашого письменства, нашої культури і взагалі нашого життя в більшості його галузів.

На доказ цього немає потреби згадувати такі бруталні явища, як закон 1876 року, та відношення російської цензури до українського письменства. Є багато, на перший погляд, не так вражаючих обставин залежності, які проте не менше затримують його розвиток. Вже самий факт животіння під чужою владою страшенно звужує зміст життя нації, а тим самим і обсяг тем, що їх обробляють письменники. Усі ті дуже значні та поважні інтереси людности, якими порядкує держава, вирішаються в чужій обстановці і чужими людьми; хоч би хтось з залежного народу і дійшов до так значного державного становища, щоб брати участь у державному керуванні, він неминуче відчувається від свого народу, навіть і в тому кращому випадку, коли б того не хотів, через постійне перебування й роботу в чужому оточенні і в чужім інтересі. З другого боку усі розпорядження, усі акти і закони в такій державі викладаються в мові пануючого народу. Цих двох обставин досить, щоб позбавити письменство підлеглого народу усіх тем з обсягу державної роботи та життя і з життя тих кол, що ним керують. Так випадають з його кругозору найважливіші й найцікавіші сторінки життя, а разом з ними і широке коло ідей.

На тім не кінчається. Увесь місцевий урядовий апарат, через свою залежність од апарату центрального, хоч би закон того і не вимагав, засвоює в офіційних зносинах, а згодом і в приватному житті і чужу мову, і чужі звичаї; більші крамарі та промисловці — залежні від банків, торговельних фірм та влади пануючого народу, а землевласники, оскільки беруть участь у місцевому самоурядуванню, яке зв'язане і підлягає центральному урядові, або марять про державні посади та діяльність, або тягнуться до центру і денационалізуються. В наслідок цього усі ці верстви нашої людности і їхнє життя в значній мірі теж випадали з тем українського письменства.

Нарешті таке обмеження тем, а з ними і обмеження обговорюваних ідей, разом з денационалізацією великих кол місцевої інтелігенції та потягом найталановитіших й найенергичніших до центра, знеохочували до свого письменства несталі елементи і з тих кол нашої інтелігенції, що і не були в безпосередній залежності від пануючого народу, а це далі обмежувало теми українського белетриста.

Процес цей відбувався тим раптовіше, що саме той час, коли письменство двох народів (українського та російського) почало розвиватися та набирати більшого значіння в житті, був разом і часом засвоєння з Європи безлічи нових ідей та розумінь, які поширювалися в громадянстві обох народів і вимагали утворення нових слів. Такі слова утворювалися для української мови єдино літературою, для російської ж усіма урядовими і науковими установами, торговими і іншими колами, а через те постійно нагадувалися, були завжди потрібні,

отже мали більший шанс перемогти відповідні українські вислови, хоч би останні і були складені в учніше.

У 80-х роках минулого століття процес цей дійшов свого апогея; і ми бачимо, що українські письменники тих часів були дуже обмежені в темах своїх творів, обмежувалися переважно змаганням селян та селянського життя та лише подекуди зачіпали життя духовенства та міщан, а ще рідше життя національно свідомої інтелігенції. До того-ж давати вони образки того життя тільки в щоденній буденній обстанові, де тільки в зародковій формі («Не той став» Левицького) або і в зовсім неправдивому, навіть скаліченому вигяді зачіпалися ідейні питання.

В останньому столітті політичні задання захопили інтелігенцію на Україні і вважалися за найважливіші, і тому рух, у якому не було політичних завдань, не користувався співчуттям та успіхом в громадянстві. Отже в часи зневір'я у своїй будучині в українському рухові слабли політичні задання, слабнув та завмірав і він сам, а разом занепадало і письменство. Навпаки кожен раз з оживленням надій та зростом політичних бажань і вимог українців відживало і українське письменство. Перше таке відживлення сталося за 40-60-их років під впливом ідей Кирило-Методієвського братства, друге — в кінці минулого століття, коли знову національно-політичні задання охопили нашу інтелігенцію. Цікаво зазначити таке характерне з'явище тих часів. Тому, що життя наше не дало тоді тих подій і відносин, які відповідали б найпитомішим настроям та думкам письменників, вони часто оброблюють сюжети з чужого життя (Коцюбинський, Леся Українка).

Тим паче утворення української держави, хоч її незалежність і не тривала довго, боротьба за її оборону не могли не здвигнути національного почуття та не викликати і літературного руху, а надто, коли під впливом нових подій в українським життю утворилися нові ситуації та відносини, а серед української людности незнані доти психологічні виявлення.

Чи письменство наше і далі розвиватиметься і чи дійде воно, як можна було б сподіватися, до блискучого розвитку, — заежтима від дагьших обставин. Большевицький гад ніяк не сприяє такому розвитку. Державність України знищена, політичне життя в ній не існує, бо вся людність приборкана і пригнічена, а український бо. вшегицький, т. з. федеративний, уряд навіть і в межах зазначеної автономности не сміє опіратися дріб'язковим втручанням з центра. Безмежна залежність письменства від уряду, утворена комуністичним ладом, облуптує і душить творчість. Обмеження во. і і сфери діяльности кожного громадянина нищить індивідуальність, обезбарвлює життя. Все те тяжко гальмує розвиток письменства.

Та як не ситуються бо. вшегики, не спроможні вони затамувати зріст національної свідомости на Україні, і тому, хоч шкідливий вплив їхнього панування такий відбиватиметься на нашому письменстві, але не поведеться їм перебороти живого руху, і бо. вше: ицькі морози таки не приб'ють на цвіту наше письменство.

* Давайі.

Матеріальне становище студентства на сов. Україні.

З 1926-27 акад. року на сов. Україні встановлено нову систему прийому до ВУЗ'ів, а саме прийом студентів до інститутів і технікумів відбувається на основі конкурсних іспитів, що переводяться по куріях робітників, селян, трудової інтелігенції та службовців. Для кожної курії заздалегідь визначається відсоток вакансій, так що кандидати в окремих куріях конкурують лише серед своїх.

При такій системі прийому не може бути мови про одноманітність вимог щодо кандидатів, які бажають вступити до ВУЗ'ів.

Скеровуючи головну увагу на комплектування ВУЗ'ів робітниками та селянами, Наркомос уводить до ВУЗ'ів по-за тими вакансіями, які припадають на курію робітників, але вже без жадного конкурсу, тих осіб, які скінчили робфаки (робітничі факультети), залишаючи таким чином на другому плані питання про належну підготовку кандидатів до ВУЗ'ів.

Внаслідок цієї системи прийому студентів до ВУЗ'ів Наркомос і надалі зберігає класовий характер і пролетаризацію студентства. Справді, на 1 січня 1927 року, згідно з статистичними даними, налічувалося в інститутах і технікумах всього біля 55.000 студентів, з них біля 30 тисяч належало до робітничо-селянського класу.

Про те, в яких матеріальних умовах перебуває пролетарське студентство на сов. Україні, знаходимо деякий матеріал в книжці Я. Ряппо «Радянське студентство» (Харьків, 1928 р.) та в статтях, об'єднаних під заголовком «Як живе і працює наше студентство», що було вміщено в ч. 8 і 9 часопису «Комуніст» за цей рік. Вказаний тут матеріал я й кладу в основу своєї статті. Головною формою допомоги з боку держави пролетарському студентству є забезпечення його житлом і стипендіями.

В 1926-27 акад. році 41,5% загальної кількості студентства було забезпечено житлом, при чому найбільший % студентства був забезпечений житлом в Сталіні (86,5%), а найменший — в Києві (28,7%).

У всіх будинках, призначених для життя студентства, констатується низька норма площі, що припадає на одного студента. Особливо зле в цьому відношенні стоїть справа в Харькові, де норма дорівнюється до 0,8 кв. саж. на одного студента.

Яскраву ілюстрацію студентського життя знаходимо в опису «Толкачівки» (ч. 8 «Ком.»). «Толкачівка» — це є велике подвір'я з десятком корпусів на Лермонтоєвській вул. у Харькові. Дописувач розповідає, що, коли він зайшов в одну кімнату, то помітив лише небагатоох студентів, але «ось минула хвилинка, і нас оточила велика група студентів. Виявляється, що ми більшості їх просто не помітили. Вони лежали на ліжках... У кімнаті 54 студенти. Всі поійняті великим бажанням вчитися й усі однаково незадоволені з життя. — Ну, як же ж ти його вчитимешся в такій обстановці? Та ще коли б усі з одного ВУЗ'у. А то лежиш на ліжкові, медицину гризеш, а поруч майбутній

землемір теодолітом захоплюється, або іновець комплексну проблему вирішає... Скупченість неймовірна»... Мабуть, дописувач в якійсь формі виявив свою оцінку що-до того повітря, яке було при ньому в цій кімнаті, бо далі слідує така репліка: «Це ще нічого. Це ще тільки 7 годин гечора. А коли б зайшли до нас у кімнату о 7-ій год. вранці!».

Цікаго, що в тій же Толкачівці той же дописувач натрапив на кімнату, яка уявляла з себе, по його словах, «наче будуар провінційальної манірниці». А саме, — «простора кімната; просто велике вікно, під стінами 5 чепурних ліжок, на стінах килимки, посередині великий стіл і нагіть недалеко від дверей етажерка, гоєна книг». На жаль, автор допису не дає пояснення, чому саме слід приписати таку ріжницю в обстанові студентського житла в тій же Толкачівці. Може ці щасливіці займають яке особливе положення серед студентства? Цей комфорт, про який розповідає дописувач, стає тим більше незрозумілим, що не всі студентські інтэрнати, або, як звуться вони на сов. Україні, гуртожитки, устатковано столами, стільцями та постільним приладдям. Так, напр., в будинку на Ключківській вул., де живуть студенти Харківського ІНО першокурсники «готують лекції на чемодані чи кошигці, поставленій просто на ліжку (див. допис «У майбутніх червоних вчителів» ч. 8 «Ком.»). «Через таке житло, — сумно оповідали першокурсники, — перший триместр уже пропав, хоча б решту триместрів врятувати. Наркомос і окремим чином все обіцяють переселити нас та чомусь не кепляться».

Не маючи можливости вчитися в своїй кімнаті студенти в деяких гуртожитках переходять до загичитальні, і народу, особливо вечорами, в таких читальнях набирається стільки, що місця всім не вистачає. В читальні, як оповідає один дописувач в ч. 9 «Комуніста» інколи відбуваються такі картинки: — Вечір. Загичитальня залюднена. Над кожним столиком тісні групи схилених голів. Раптом в одному кінці піднімається парубіко і рвучко виголошує: «Хлопці, ша! Послухайте, як інтересно написано в газеті». І починає голосно читати новини. Тишу розірвано. Порядок порушено. Увагу відтягнуто від підручників, од записів. Хтось схоплюється і рішуче вимагає читальника газети припинити своє голосне читання. Протест підтримують інші, а у читальника також знаходяться підтримувачі, й счинається такий гармидер, що мимоволі доводиться тікати геть».

Державні стипендії, — друга форма допомоги пролетарському студентству, — доходять в цьому році таких норм: для студентів молодших курсів — 35 карб., для студентів старших курсів — 45 карб. Як що перевести стипендію в 35 карб. на чеську валюту, рахуючи за офіціальним курсом 1 карб. рівний 17 кор. ч., то здавалося б, що студент на сов. Україні мав би жити значно краще, ніж український студент-емігрант в Празі, що одержує стипендію в розмірі 450 кр. ч. В дійсності ж виходить, що майже вся стипендія студента на сов. Україні йде на харчування, яке обходиться йому місяшно до 30 карб. (Див. допис Т. Дерба в ч. 8 «Комуніста»).

Обідає студентство переважно в їдальнях при студентських гуртожитках і ВУЗ'ах. Про якість цих обідів і самої їдальні можна дізна-

тия, напр., з допису в ч. 9 «Ком.» про їдальню при центральному Будинкові Пролетстуду в Харькові. Ось, напр., витяги з книжки скарг цієї їдальні: «у гуляші зіпсоване м'ясо з солідним «душком». «Чому поддають іржаві виделки й ложки?». «На апетит студентства впливають негативно офіціантки з нафарбованими губами*». «Треба посилити якість обіду». Завідувач цієї їдальні теж підкреслив: «завжди чуеш скарги на те, що в борщі немає м'яса, а що ти його зробиш, коли є норма і вище неї не сягнеш».

В правдивості цих скарг пересвідчився й сам дописувач, який дає таку оцінку борщу саме в той день, як він відвідав цю їдальню: «борщ мав якийсь анемичний вигляд, і йому далеко було до пахоців справжнього українського борщу». Якість обіду відповідає й внутрішня обстановка їдальні: «Під багатьма столиками брудно, — недопалки, шматки хліба... Висить величезний плакат, — здається, наочно б'є в вічі всім: «Палити рішуче забороняється». Але студенти палять, не звертаючи уваги на плакат. Адміністрація тут безсила: принаймні при нас же помічник завідувача зробив зауваження кільком студентам, а вони собі й вухом не б'ють. Адміністратор з робітників, що працює тут, як висуванець (?), розводить руками: — «Ну, що зробиш? Сором: адже-ж культурні люде». Про цю культурність може свідчити також фотографія, яка ілюструє самий допис. З фотографії видно, що обідають студенти в цій їдальні в шапках...

Ще гірше стоїть справа з ранішнім чаєм та вечерею. От напр., в колективі студентів Харьківського сільсько-господарського інституту на Артемівській 56, доводиться студентам вставати о 5-6 год. зранку, бо лише до 7 год. ранку видається студентам окріп, і вже з 5-ої год. ранку встановлюються довгі черги. Снідати та вечеряти доводиться теж за таким порядком, а то буває й так, що не дочекавшись, студент після цілого дня праці лягає спати голодний. (див. допис «У технологів», ч. 8 «Ком.»).

В наслідок такого харчування та тяжких житлових умов серед студентства, як пише Я. Ряппо, розповсюджені безконечні захворювання на недокрив'я, туберкульоз (до 42%) та розлад нервової системи (до 80%) (Див. 35 стор.).

Не треба також забувати того, що студент мусить уділювати з свого бюджету частину — і досить значну — на придбання підручників, бо як раз підручники для ВУЗ'ів коштують дуже дорого. Середня ціна підручника 5-7 карб. Де-які підручники можна купити лише у букіністів. А буває й так, що новеньку, ще нерозрізану книжку на приєднаному ринкові можна купити за 2-3 карб., в той час коли вона в магазині ДБУ коштує 5-7 (див. допис «У технологів»).

Нема чого казати про те, що таке матеріальне становище студентства на сов. Україні зле відбивається на його студіях, а тому, як свідчить Я. Ряппо, «неминуче збільшується вихід з ВУЗ'ів, і відсоток

*) Офіціантки — в їдальні пролетарського студентства соціалістичної країни! В Празі, столиці буржуазної країни, знаходимо інші порядки: кождий студент, що обідає в їдальні Студентського Дому, сам підходить до буфету і відтіть переїсть страву до свого столу.

робітників та селян на старших курсах значно зменшується». (див. 30 стор.).

Отже можна цілковито погодитися з тим висновком, правда, не зовсім докладно висловленим, до якого приходять Я. Ряппо в указаній вище книжці: «нормальних умов для навчального (?) навчання студентство ще не має».

Ст. Сірополко.

Перепис людности 1926 року.

Мушу почати з пояснення, через що я торкаюся теми, яка має спеціальний характер, в «Тризубі», що для розробки таких справ не є призначеним, через що я хочу звернути увагу читачів на питання, яке, здавалося б, може бути цікавим лише для фаховців. Без всякого сумніву — вияснення результатів перепису людности 1926 року що-до України і оцінка його результатів належить до проблем спеціального характеру, але це спеціальне питання вже порушене російською загальною що-денною пресою. І «Возрожденіє» і «Посл. Новости» вже умістили статі, в яких вони твердять, що дані перепису 1926 року, мовляв, дають непохитні підстави для ствердження факту все зростаючої асиміляції українців з росіянами. Є всі дані думати, що це публіцистичне використання перепису 1926 року шойно починається. Отже при цих умовах вияснення і освітлення даних перепису 1926 року набуває для нас загального інтересу і мусить бути винесене на сторінки української загальної преси.

Ті уваги, які я подаю нижче, розуміється, не можуть претендувати на повноту освітлення питання і на його висчерпання. Спиноюся на тих фактах перепису і на тих його висновках, які уявляють інтерес з погляду публіцистичного використання проблеми, яке розпочалося.

* *
*

Уваги, які подаю нижче, мушу почати з підкреслення, що висновки, які робляться на підставі даних перепису 1926 року тепер, на теперішній стадії видання матеріалів, повинні уважатися провізоричними і не можуть мати остаточного характеру. Щоб робити остаточні висновки треба, щоби розробка матеріалів перепису була закінчена і вони були видані. Тим часом досі видана лише незначна частина цих матеріалів. Зокрема для вияснення національної приналежності населення України, то тепер видано лише сводку для таких великих територіяльних округ, якими являються теперішні округи. При таких умовах спішисть з тими категоричними висновками, які роблять російські публіцисти, загалом не приходиться. Величезний процент висновків, які можна зробити зараз, аосять провізоричний характер; ці висновки мусять бути переглянуті і перевірені тоді, коли будуть всі ті матеріали, які дає перепис.

Маючи на увазі це неминуче для теперішнього часу обмеження, спинося на тому матеріалі, який дає опублікованна досі частина що-до української національної групи. Виділимо два питання: а) вияснимо ті дані, які дає перепис відносно характеру розвитку української національної групи з часів перепису 1897 року і б) зазначимо характер тих взаємовідносин, який панує в українській національній групі в момент перепису.

Для порівняння даних перепису 1926 і 1897 року автори випуску матеріалів перепису, присвяченого розробці питання про народність і рідну мову населення ССРСР («Випуск IV. Народность и родной язык населения СССР», 1928), проробили слідууючу працю. Вони звели дані перепису 1897 року і пристосували його до тих територіяльних меж, в яких переводився перепис 1926 року. Сводка переведена на таких тери-

торіяльних одиницях: ціла ССРСР, європейська частина ССРСР, Закавказзя, Середня Азія і остання частина ССРСР. На підставі цих даних збудовано таку таблицю:

Відносні зміни чисельності етнічних груп з часу перепису 1897 р.
(дані 1897 р. прийнято за 100).

	СССР		Н а р о д н і с т ь				Р і д н а м о в а			
	наро-ді-ність	рідна мова	Європ. ча-стина ССРСР	Закавказзі	Середня Азія	Остання частина ССРСР	Європ. ча-стина ССРСР	Закавказзі	Середня Азія	Остання частина ССРСР
рос.	142,5	154,2	134,3	169,3	250,7	240,2	144,4	199,5	292,0	268,8
укр.	154,2	136,3	146,0	215,7	919,6	548,5	131,6	92,5	708,0	303,3

На підставі даних цієї таблиці, які вказують на повільніший зріст осіб, які користуються українською мовою, як рідною, ніж числа осіб, що визнають себе належними до української народності й відповідно протилежних даних для російської національної групи, автори вступу до збірника говорять про наявність процесу асиміляції українців.

Розберемося в цих твердженнях.

Не підлягає сумніву, що порівнювати і робити висновки можна тільки тоді, коли вони торкаються однородних даних. Отже треба розібратися в питанні, оскільки дані перепису 1897 року і дані перепису 1926 року можуть уважатися однородними і через те можливими до порівняння.

Як виявляє вступ до випуску матеріалів, якими ми користуємося, в перепису 1926 року реєстрація національної приналежності населення переводилася по ознаці народності і рідної мови. Для з'ясування цих прикмет інструкція по переведенню перепису давала такі вказівки. Що-до першої прикмети: «Тут відзначається до якої народності зараховує себе відповідаючий. У випадках, коли відповідаючому трудно відповісти на питання, перевага дається народності матері. З огляду на те, що перепис має на увазі вияснити етнографічний склад населення, у відповідях на питання не слід заміняти народність релігією, державною приналежністю, громадянством або прикметою перебування на території якої-небудь республіки». Далі інструкція зауважує: «Хоч термін народність й поставлений для того, щоб підкреслити необхідність одержання відомостей про етнографічний склад населення, все таки визначення народності залишається тому, кого питають». Таким чином, визначаючи народність, перепис змагався поєднати суб'єктивний момент (признання до певної народності самого індивідуума) з об'єктивним (етнографічною приналежністю). Обмежуємося констатуванням цього факту, не вдаючися в вивчення того, чи можливе таке поєднання. Що торкається прикмети мови, то, як виявляє інструкція, під нею розуміється та мова, якою індивідуум володіє найкраще, або та, якою він звичайно говорить. Тут отже перепис стояв на реєстрації, виходячи лише з об'єктивних ознак. Є зрозумілим, що українець, що живе довший час в Москві, може призабути українську мову, може володіти нею погано, бо він, живучи в російському оточенні, буде звичайно користуватися російською мовою. Згідно з інструкцією перепису рідною мовою такого українця мусить бути зареєстрована російська мова, бо тут визначення рідної мови тому, кого питають, не надано; рідна мова в трактовці перепису не збігається з поняттям матірньої мови.

В той час, як перепис 1926 року реєструє національну приналежність на підставі двох прикмет: народності і мови, перепис 1897 р. підходить до цього цілком инакше. Він реєструє національну приналежність на підставі одної прикмети, яка не є ідентичною ані з прикметою мови, ані з прикметою народності в трактовці інструкції до перепису 1926 року. В переписові 1897 року реєструвалася національна приналежність, для

визначення якої брався критерій мови, але в загальній сводці, як це підкреслює вступ до наших матеріалів, дані про мову були поправлені («були подвергнуты исправлениям») в цілях вияснення національного складу. Таким чином дані перепису 1897 року про національну приналежність не є ідентичні з даними про народність перепису 1926 року, бо вони реєстрували національність лише по прикметі мови, не беручи до уваги суб'єктивного моменту, признання до певної національності того, кого питали, як це вимагає інструкція до перепису 1926 р. Але з другого боку не є вони однородні з даними про рідну мову перепису 1926 року, бо вони «подвергнуты исправлениям» в цілях вияснення національного складу. А коли справа стоїть так, коли дані двох переписів не є однородними, можливість їх порівняння підлягає дуже великим сумнівам. Та це зрештою визнають і самі автори збірника, констатуючи в своєму вступі, що «порівняння з підсумками 1897 р. є дуже умовним і приблизним». Але це ще не все. Коли дані перепису 1897 р. що-до національної приналежності не є однородними ані з одною, ані з другою прикметою реєстрації її в переписі 1926 р., то цілком абсурдним є припущення, що вони одночасно є ідентичні і з одною і другою прикметою в реєстрації перепису 1926 року. А між тим це цілком абсурдне припущення лежить в основі тої таблиці, яку ми навели. Перепис 1897 року дає одні лише дані про національну приналежність. Наведена таблиця, переводячи порівняння з переписом 1926 року, де є подвійні дані, приймає одні і ті самі дані 1897 року за 100, для обох випадків вважає отже, що дані 1897 р. з початку однородні з даними про народність, а потім про рідну мову перепису 1926 року. Така комбінація є абсолютно недопустима і неправильна.

Але йдемо далі. Автори збірника, роблячи свої висновки, зробили ще другу недопустиму методологічну помилку. Ідучи їхнім шляхом, думасмо певне можна було би з успіхом довести, що зростаюча асиміляція підпадають не тільки українці, а, скажім, німці і італійці. Річ в тому, що є цілком різним і відмінним характер еволюції національних груп на тій території, в якій дана національна група складає більшість, а на тих територіях, куди вона емігрує, де вона перебуває в розпорошенні, в незначній меншості. Коли розглядаєш об'єднано еволюцію німецької національної групи Німеччини і Сполучених Північно-Американських Держав, чи так само еволюцію італійської національної групи в Італії і цих самих Сполучених Американських Державах, ми би, мабуть, одержали той самий образ, що одержали автори збірника для українців. Вони не виділили окремо тої території, в якій українці складають більшість, а переводять порівняння спільно для територій, де українці або складають меншість (Закавказзя, Середня Азія, останні частини ССРСР) або території, що об'єднують район української більшості з територіями української еміграції, українського розпорошення (весь ССРСР, європейська частина ССРСР). Найбільше число українців має європейська частина ССРСР, де їх по народності нараховується по перепису 1926 р. 29.057.1 тис., з того числа на території УССР перебуває українців 23.218.6 тис.; коли навіть до цього числа додати тих українців, що живуть по-за межами УССР в зв'язку з неправильним усталенням її кордонів з основною масою українського населення, все таки лишається величезне число українців, які живуть на чужій етнографічній території, складаючи на ній меншість. Тут і там будуть різні умови національного розвитку, отже процеси національної еволюції на території української більшості і української меншості належить розглядати окремо. Цього не було зроблено, оточенню, яке спостерігається, бракує однородности. Отже висновки, зроблені при цій методологічній помилці, не можуть уважатися доведеними. Припускаємо вповні можливість значних асиміляційних процесів серед української меншості на чужих етнографічних територіях. В зв'язку з підходом авторів значіння цих асиміляційних процесів може бути поширено на цілу українську національну групу і там, де вона є більшістю, хоч би тут вона й цілком заховала своє *statu quo*. Це очевидно цілком є неправильним.

Ми розглянули отже ту групу висновків, які робляться на підставі

перепису 1926 року відносно характеру еволюції української національної групи. Ми бачимо, що вони засновані на низці непорозумінь і помилок. Росіяне трохи поспішили. Колишні в катехизисі доводилося вчити, що «віра є увіренність в желяємом і ождаємом, як би в настоящем». Очевидно ця віра росіян в бажану і сподівану асиміляцію українців в «єдином русском море» сотворила у них певність, що ця асиміляція є справжньою дійсністю. Але треба все таки їм пам'ятати, що опріч катехизису існують ще й правила логіки.

* *
*

Переходимо тепер до вияснення характеру тих взаємовідносин, які відзначають українську національну групу в момент перепису 1926 року, при чому в першу чергу будемо спинятися на відносинах і а українській етнографічній території.

Дані перепису встановлюють, що для української національної групи є характеристичним роз'єднання між мовною і народностевою ознакою. Кількість населення, що визнає себе належним до української народности і кількість населення, що має рідною українську мову, різняться; інколи ця різниця набірає поважних розмірів. Західні частини української території в межах УССР в складі округ Шепетівської, Волинської, Коростеньської, Винницької, Кам'янецької, Проскурівської, Тульчинської, Могилівської, Біло-Церковської, Бердичівської і Уманської складають район, де кількість українського населення по народности є менша, як українського населення по мові. Решта України дає більшу кількість українців по народности, ніж українців по мові. Для більшости українських округ ця різниця є незначна і не перевищує 2-5%; але в деяких округах ця різниця набірає вражаючих розмірів: наприклад в Глухівській окрузі на 1000 чол. припадає українців по народ. — 744,5 а по укр. мові 353,0, в Луганській — 516,5, і — 380,2, в Сталінській — 532,2, і — 436,4, в Таганрозькій — 714,5, і — 253,4, в Кримській АССР — 108,5 і — 47,3.

Проаналізуємо це з'явище. Слід відзначити, що по даним перепису 1926 року в СССР майже повна тотожність народностевої і мовної прикмети існує з груп, що займають збитою лавою певну територію, для тих національних груп, які стоять на низькому культурному рівні. Наведемо приклади:

Марійська Авт. Область — марійці: по народ. 514,4, по мові 513,9, Карельська Ав. Респ. — карели: по народ. — 373,7, по мові — 368,1. Киргизька Авт. Респ. — киргизи: по народ. — 666,4, по мові — 665,8.

Ці характеристичні дані ніби можуть служити доказом великої відпорности асиміляції і великої національної свідомости, більшої, як у українців, у низки національних груп примітивного культурного рівня. Так воно, розуміється, не є. Таке припущення бадто би перечило і історичним, і фактичним даним. Свідчать ті дані про інше. Освітлюють вони степені достовірности даних перепису взагалі. Останья група даних, які ми навели, торкається груп етнографічно дуже далеких і відмінних од росіян, груп, реєстрація національних прикмет яких не могла зустріти багато труднощів. Значно труднішим являлося виконання завдання реєстрації цих самих прикмет у українців і росіян, етнографічна спідневність між якими є великою; значно труднішим навіть годі, коли не згадувати цілком про можливу політичну тенденційність при переведенні перепису. В результаті цієї скомплікованости завдання перепис там, де справа є легшою, дає ймовірні дані, а там, де вона є труднішою, дані сумнівного характеру. Ті цифри, які ми навели вже для Глухівського і інших округ, без усякого сумніву являються дуже непевними і тут безумовно свою роллю недостатність реєстрації відіграла.

Але по-за тим існування розходжень між мовною і народностевою прикметою, не в тих правда збільшених розмірах, які дає перепис, треба думати, все таки існує. При масовості даних звести цілу справу на недостатність реєстрації було би необережно. В чому-ж треба шукати причин

цього розходження? Беручи справу загальну, треба признати, що факт розходження між мовною і народностевою прикметою для якої і будь національної групи не може уявляти нічого сподіваного і надзвичайного. Нація не є чимсь сталим і закованим в певних, раз на завжди даних формах. Нації розвиваються і змінюються і, оскільки кожна статистична реєстрація фіксує певний момент в розвитку нації, розходження між окремими прикметами, в яких виявляється факт існування нації, може існувати; воно є симптомом певних еволюційних процесів, що відбуваються в даній національній групі. Розходження в мовній і народностевій прикметі, яку констатував для української національної групи перепис 1926 року так само свідчать про наявність серед української національної групи певних розвоєвих тенденцій.

Само собою розвоєві тенденції можуть бути різні з погляду майбутнього нації, тенденції, які свідчать про поширення і зріст нації, і тенденції протилежного характеру. Росіяне певні, що розходження між мовною і народностевою прикметою надекористь останньої по перепису 1926 року для української національної групи свідчить про існування тут процесів асиміляційного негативного порядку.

Ми думаємо, що на підставі тих даних, які дала досі видана частина матеріялів перепису, робити такий висновок, що принаймні передчасно. Накращим доказом і аргументом для вивчення характеру тих процесів, які відбив перепис 1926 року, було б переведення порівняння його з переписом 1897 року. Але ми вже вияснили, що ті спроби порівняння, які зроблені, являються остільки дефектними, що ними оперувати не доводиться. Поки задовольняючої спроби порівняння двох переписів не зроблено, можна оперувати тільки даними самого перепису 1926 року, яко такими. Беручи отже ці дані треба сказати, що існування розходження між мовною і народностевою прикметою для певної національної групи може свідчати при певних спеціальних умовах про розвиток в ній процесів негативного характеру. Ці умови є такі: нація занепадає, коли: а) частина осіб, приналежних до неї етнографічно, втрачає свою мову, б) коли цей процес набуває постійного характеру на протязі довшого часу. Дані перепису 1926 року цим спеціальним шойно підкресленим умовам не відповідають. З перегляду інструкції, наведеного нами вище, ми бачили, що основою реєстрації по народностевій прикметі було два моменти: етнографічний — об'єктивний і декларативний — суб'єктивний. Можна припустити отже, що в українську національну групу могла потрапити група осіб, етнографічно до неї не належних; тоді цілком природним є, що рідною мовою для них в розумній інструкції до перепису, мови, якою вони найкраще володіють, не буде українська мова. Отже тоді розходження між мовною і народностевою прикметою не буде уявляти нічого дивного.

З другого боку, як ми підкреслили, одход од рідної мови осіб етнографічно приналежних до певної національної групи мусить носити довший і систематичний характер, а для цього мусить бути простудійований на протязі довшого часу. Справді, голі дані одного лише перепису 1926 року про розходження між мовною і народностевою прикметою можна трактувати, як факт з погляду українських національних інтересів однаково і позитивний і негативний. Він є негативним, як що він є виявом тривалої довший час страти українською національною групою осіб етнографічно до неї приналежних, для якої першим ступінем є залякання рідної мови. Але цей факт може бути позитивним, коли він є виявом повороту до нації предків в зв'язку з ізростом національного руху тих осіб, які вже забули рідну мову, і коли першим етапом цього повороту, який попереджає поворот до мови своїх батьків, є признання своєї приналежності до української національної групи. Оскільки бракує можливости порівняння, жадних рішаючих висновків ніхто не має права робити. Вони є передчасними.

Ми на підставі тих даних, які дає перепис 1926 року, маємо нахил трактувати стан українського посідання на території УССР сприятливим

для наших національних інтересів. ЦСУ — перевело підрахунки зросту населення на території УССР з часів перепису 1897 року до перепису 1926 року. Результати цих обрахунків були такі:

Зріст населення з 1897 року по 1926 рік	
для УССР	36,9%
для Полісся	33,5%
для Правобережного лісостепу	25,4%
для Лівобережного лісостепу	40,3%
для Степу (без пром. району)	34,2%
для Дніпропетровського пром. району	50,6%
для Гірничо-пром. району	101,4%

Ці дані свідчать, що українська територія, особливо український полудень, за останні тридцять років були районом бурхливого зросту, дуже інтенсивних змін в складі населення. При інтенсивності цих змін в складі населення, коли б українська національна група не виявила певної витривалості в захованні своїх позицій, певної здібности до зросту, очевидно, була б можливість повної денационалізації, повного занепаду з погляду національного певних наших районів. Цього проте не сталося. Рівняючи на око дані перепису 1897 року і дані перепису 1926 року — при всій примітивності такого порівняння, — проте можемо констатувати, що зміни в національному складі окремих наших районів, як що вони є, являються меншими ніж загальні зміни що-до зросту людности. Отже заховує український національний елемент, навіть при тих несприятливих обставинах, в яких він перебуває, свою розвою силу і боронить свої позиції, як-що не здобуває пових. Думаємо через те, що, коли б було можливим порівняння між даними перепису 1987 року й даними перепису 1926 року в властивому розумінню цього слова й коли б воно дійсно було переведено, підстав для радості публіцистів з табору російського націоналізму було би мало.

Українська національна група росте навіть при тих несприятливих умовах, в яких поставлено український — переважно сільський — елемент за умов совітського режиму. Всякі розмови про асиміляцію отже являються безпідставними.

В. Садовський

«Общій котелок» і «вічний хахол».

На сторінках «Тризуба» вже одмічалось подорож українських письменників до Московщини, та слід ще раз вернутися до цієї теми, бо де-які вражіння українських учасників зустрічі мають ще низку цікавих подробиць, що подають певний матеріал для освітлення сучасних стосунків Москви й України.

Були наші письменники, як відомо, і в Москві, і в Ленінграді. І там, і там зустрічали їх дуже пишно, говорилися промови, виголошувалися тости то-що.

Вражінь від цієї поїздки находимо в совітській пресі досить, але дуже цікаво вони передані двома авгурами української «пролет-культури» — С. Щупаком в статті «Історична зустріч» («Пр. Пр.» ч. 43 з 21. II. 29 р.) про подорож до Москви і Антоненком-Давидовичем з статті «Українці над Невою» («Пр. Пр.» ч. 58 з 10. III. 29 р.) про візиту в Ленінграді. Тому здебільшого будемо спиратися на цитатах вгаданих статей, що не позбавлені пікантности.

Хоч як і розтрублено про цю поїздку до Московщини, хоч яке

надзвичайне «історичне» значіння надається совітською пресою цій події, але не видно повного задоволення в її учасників. Бо, напр., у Москві

«в самому привітанні, — пише С. Щупак, — почувалися елементи малоросійщини, від яких у Москві через специфічні обставини відриву від сучасної України і її культури не позбавлені навіть найпередовіші робітники».

Що розуміє С. Щупак під словами «специфічні обставини відриву» — трудно сказати, але, очевидно, так він пояснює взаємостосунки України й Москви, так він трактує односторонню залежність України від останньої. Очевидно цим делікатним словом «відрив» — він м'якко опреділює ту нерівність в союзі совітів, що існує між Москвою і Україною

Москва, що претендує на культурне й ідеологічне провідництво не тільки на теренах совітської влади, а і у цілому світі, та Москва, що її стимули до володіння не замасковані й під большевицьким покровом, та Москва, до якої так пнуться всі комуністично-віруючі кадри і українців, і яку вважають за «центр світової революції», — ця Москва виявила цілковите незнання що-до України. Це одверто признавали російські письменники і в Москві, і в Ленінграді. В «Тризубі» наводилися зразки цієї анекдотичної безграмотности, що в свою чергу рішуче констатують і С. Щупак, і Антоненко-Давидович.

Але мало того, що росіяне не знають, не цікавляться розвитком української культури, мало того, що одверто виявляють цю безграмотність і незнання. С. Щупак констатує, що

«в свідомості де-яких російських, навіть радянських, письменників і культурників взагалі — ще надто міцно сидять великодержавні забобони».

Як один з прикладів свого твердження, С. Щупак наводить факт, як після однієї промови Йогансена, відомого комуністичного українського поета, — один із російських собратів сказав С. Щупакові:

« — Та я ж усе зрозумів. Отже зовсім однаковіська мова. Хай би вже українські письменники писали російською мовою, а підписували «український письменник».

І справді просто! Навіщо тая українська мова?

А в Ленінграді було ще гірше. Наведемо цитати з вражінь Антоненка-Давидовича, які усугубляють жахливе відчуття від «братерського» співжиття України з Москвою. Ось що оповідає Антоненко-Давидович:

«Виступає відомий Щоголів. Бенкет саме в zenіті. Щирокими струмками льються вина, розв'язуються язика, одвертіші стають людські серця.

«Щоголів радий нас вітати, адже ми працюємо на «українском языке», вони — на «великорусском», але все це йде в «общерусский котел». Навіщо, скажемо, перекладати на українську мову Горького? Горький зрозумілий і по російському». (ростріл наш. М. К).

Отже казка про «общерусский котел» не вмерла, навпаки, вона живе і, як бачимо, процвітає й у совітських умовах. Символ цього «общерусского котла», як видно, і є тим цементом, що скріплює «само-стійні» по конституції, а фактично підвладні Москві національні одиниці в ССРСР.

Ще більш синтетично визначив взаємостосунки між Москвою і Україною селянський письменник російський — Чапигін з Сибіру, що був на тому ж банкеті:

«він наводить аналогію між Україною та Сибіром. Сибір — провінція, і Україна, мовляв, провінція. На Україні були козаки й у Сибіру теж. Тільки у вас — запорожці, а в нас — прихоськи з Дону; і Сибір має свою притаману говірку, яка теж де в чім відрізняється від російської мови...».

Ось, як чудово визначено сучасне становище України! Знаменита паралель: Україна — Сибір, і не менш правдивий термін — «провінція». Не без гордоців сказано, що «і Сибір має свою притаману говірку, яка теж де в чім відрізняється від російської мови», але проте ж Сибір, мовляв, тримається Москви й московської мови, і зовсім не думає про заведення «мови» окремої. З якої ж речі ота Україна, що є такою самою «провінцією», яка мала таких самих козаків, — має заводити свою «мову» та свою «літературу». Смішно ж, правда?

Тим більше, що разом і «кров пролівалі», і «буржуя білі», і «саветській союз строїлі»... Антоненко-Давидович зазначає, що один з російських представників у своїй промові теж згадав про

«котелок, с которого мы еще на империалистическом фронте вместе ели».

Чи згадав цей росіянин і про національне російське «насекомое» білого кольору, що всіх — і москалів, і українців, і сибіряків, — на тому ж фронті теж «вместе ело», — не знати, але ж це вже деталь, хоч теж класично відомий аргумент на захист тези «общерусскости».

Вражіння справді невеселі і дуже, дуже сумні.

Але і це ще не все. Оповідає далі Антоненко-Давидович, що в отелю «Європа», в якому спинилися українські гості в Ленінграді, існує кабаре, де в честь їхню було дано забаву-gala із виставою, співами, танцями. Виступав хор «малоросійський», як називає його Антоненко-Давидович, хор, аж до сліз шаржований з жалюгідним «малоросійським» репертуаром, хоч ленінградці старалися зробити, як можна більше приємності гостям. Співалося пісень — «Сонце низенько» то-що, а далі то пішли й «Гоги мої гречаники» з танцями (що то воно «гопи» замість «гоп» — то вже не відомо. М. К.). І от як описує автор цей вечір:

«танцює заґримоване опудало зі свиткою на одному плечі. Вуса довгі, ніс кирпатий, обличчя класичного йолопа. Це неодмінний хахол, це традиційний «вічний хахол». (ростріл наш. М. К.).

І певне не витримало правовірне комуністичне серце Антоненка-Давидовича, дивлючися на таку безсоромну профанацію, очевидно,

мусіли сльози од болю навернутися на очі од такого видовиська, в якому героєм було «загримоване опудало», в якому втіленням українського типу був «класичний йолоп». І тому то з таким притиском пише він — «це традиційний «вічний хахол».

Почуття, трудно сказати — національної, а просто «свійської» образи за жалюгідне представлення всього українського, опанувало Антоненком-Давидовичем, і прориваються в його описі такі слова:

«як я був вдячний якомусь невідомому чоловікові, що на підпитку, не знаю з яких причин, засвітав трупі»...

Гості ж з чемности своїх справжніх почувань виявити не насмілилися.

Ось, як приймали українців, як їх вдволяли та шанували, як їм догоджували, одно слово, творили, висловлюючися словами С. Щупака, атмосферу

«взаємного братерства і солідарности».

Страшно робиться, коли уявляєш собі отакі картини...

Як же ж реагували наші «пролеткультуртрегери» на отаку «атмосферу рівности» й «взаємного братерства», на обурюючі факти безграмотности російської в українських справах, на безсоромні заяви про українську мову, як про «притаману говірку», на прирівняння України до Сибіру, як двох провінцій ССРСР, на глузливе представлення українця, як «класичного йолопа», — «неодмінного хахла», «традиційного «вічного хахла»?

А реагували вони скромно, як подобає реагувати вірогідним послам поневоленої справжньої «провінції» України... Вони насмілилися тільки зауважити, що не обслуговується українське населення в РСФСР українською книжкою, на що отримали обіцянку, що на це буде звернено «мигlostиву» увагу Кремля. Далі отримали вони обіцянку також, що твори українських письменників буде перекладено на російську мову (за що матимуть відповідний гонорар), і врешті... нагадали, що вони більше інтернаціоналісти і вірніші служителі комуністичної ідеї, чим показали себе справжніми перекидьками й яничарами власного народу.

С. Щупак, пише що

«наші провадили лінію «офензиву» (дійсно: геройство! М. К.), звісно підкреслюючи прагнення єднатися в братерський спілці рівних національних культур для спільної справи єдиної радянської культури» (підкреслення всюди С. Щупака. М. К.),

себ-то не дизлючися на те, що «нашим», пробачте, читачу, за вираз, плювали в обличчя, насміхалися і одверто про це говорили, «наші», смиренно і слухняно приймали ці дари во славу «общерусского котелка» во ім'я того тільки, що треба

«єднатися в братерській спілці».

А інші делегати українські пішли ще далі. Після прийому у найсвітлішого й наймогутнішого Сталіна

— «Один товариш, — пише С. Щупак, — захоплено повертаючися від Сталіна, сказав: «а мені здається, що коли б навіть найбільший націоналіст послухав би лекцію Сталіна в національним питаннях, він би позбувся всіх своїх націоналістичних аргументів».

А другий «товариш» — письменник Епик в одповідь на привітання одповів з великим патосом:

«Ми дружньою лавою підемо до творчости єдиної ітернаціональної культури Радянського союзу...»

Незідомо, як висвітлював Сталін гостям з «провінції» України національне питання, про це вони не пишуть. Ясно, що Сталінське висвітлення ріжнилося од Шоголівського і Чапигінського, або отих, яких імена не подано, — але треба вже було упасти до степеню справжнього «класичного йогопа» і «дійсного хахла», щоби отак реагувати на «почесті» та «милості» московьськії. Треба бути класичними «самотверженими малороссами», якими себе показали «наші» пролетарські письменники.

Ось які безвихідно сумні, до болю трагічні вражіння з подорожі наших письменників совітських до Московщини... Письменників, себ-то тих, хто веде до розвитку культуру нашої нації...

І якими світлими і відрадними речами на тлі оцього безпросвітнього рабства психологічного мусять здаватися нечисленні Хвильові, Панчі та Косинки, оті покручені і збагамучені душі українські, що в шуканнях своїх мистецьких одверталися од Москви, інстинктивно одчуваючи погибель України в цім «братерськім еднанні», одчували шкоду й лихо од цих «великодержавних забобонів» російських відносно України, але гинули у морі «вірнопідданчих» настроїв.

На тлі цього «братерського еднання», сірого й невеселого, таємничим феноменом у закутках, розіп'ятої чужими і своїми ворогами, душі Хвильового виступає інтуїтивно відчута Європа, як антитеза Москві, за що і досі карають цього поета вірні прислужники Москви.

Якимсь радісно несподіваним виглядає отой Олег, герой із «Зеленої Трясовини» Петра Панча, який на запит — чому покинув комуністичну партію — одповів:

«мені здається, що Богдан Хмельницький збочився на коні в той мент, коли глянув на Русь з висоти монументу... Отак і я: уздрів її тільки з низу і зіскачів:

— Святая Русь, Вседержительная!...»

і який твердо й рішуче, не вагаючися, поставив питання про те, що

«краще мати українського монарха, ніж федеративного товариша».

Або, врешті, отой Косинка, комуністичний письменник теж, який з глибоким болем, і великим сумом такими словами одреділив розуміння творчої нації:

«Творча нація — це та, що стремить перемогти інших, що пригнічує інших. Україна не належить до цієї нації. Я не щасливий, що належу до пригнобленої нації!» (ростріл наш. М. К.).

Тут Косинка поставив крапку над «і», за що «всевидюче око» Москви — теперішній генеральний секретарь КПБУ С. Косіор у своїм недавнім виступі про українізацію, висловив йому рішучу догану та обвинуватив Косинку у однодумстві з «фашистом» Д. Донцовим.

Але як мало і таких постатів там на рідних теренах. Більше ж тих, які «нешасливі», що належать до пригнобленої нації, а ще більше — отих «традиційних хахлів», отих «вічних хахлів», які перебуваючи в неволі, привикли до ярма, і у цій звичці «славят святого господина»...

Остання поїздка «наших» письменників до Москвоєшкики — свіжий доказ рабської психології, якою перейняті свої ж недолюдки, «провідники» українського народу, там, на Великій Україні.

М. Ковальський.

З легенд сучасности.

Невимовно тяжкий стан духовного пригнічення панує зараз на Україні, особливо серед селянства. Прибите чужою ненависною владою, що принесла не тільки брутальний матеріальний визиск, але й вбиває душу й серце, населення прагне вийти із страшного кола не менш страшною дійсності і знаходить забуття у рязного роду легендах, які живлять його намучену психику. Як зразок такої легенди, наводимо за газетою «За Свободу» (ч. 44 з 17 лютого с. р.), що взяла цей допис із большевицького журналу «Прожектор», — легенду про нового «Христа», що з'явився на Україні.

«Два місяці перед Різдвом в с. Кожанці без перестанку віяли сухі західні вітри. Змучили вони людей, передвіщаючи неврожай, голод та біду.

По селу пішли чутки, що ні снігу, ні дощу в цьому році не буде, як кара за людські гріхи.

Засмучене й пригнічене село затихло.

Раптом на свята в суботу несподівано пішов сніг. Село віджило, люде вибігали на вулиці, хрестилися, сміялися, підставляли під сніг обличчя, голову, руки.

Над вечір в церкві задзвонили до вечерні, по хатах запалено свічки перед образами, і дівчата й парубки вийшли на двір ворожити.

Несподівано на площі із темряви вийшли дві жінки, несучи величезні деревляні хрести. Між ними йшов чоловік у білому вбранні, з патерицею в руці та вінком із шипшини на чолі. Натовп притаївсь і хтось дріжачим голосом спитав:

— Хто ти?

Чоловік сумним і здавленим голосом промовив:

— Моє ім'я — Ісус. Я дав вам сніг, од снігу буде й хліб, щоб славили ім'я Господа во віки.

Він звів руку, благословив натовп й пішов далі.

Схвильовані й здивовані селяне кинулися за ним.

А той, хто назвав себе Христом, пройшов через усе село і спинився коло хати бідняка Опанаса Служача. Бідняк, побачивши сяйво од вінка на чолі в цього чоловіка, впав навколюшки й поцілував край одягу його.

Промовлею «Христом» слова глибоко вразили совітських горожан. — Встає, — мови він до бідняка, — Бог карає гордих, але смиренним та бідним дає благодать! — підвів зосім змішаного селянина, перехрестив його та поцілував у чоло.

Вістка про «появу» швидко розповсюдилася по всій волості.

У той же вечір в це село Кожанку приїхали селяне із сусідніх сіл. За ними потягли й баби та діти на сапках — везли для снілення хворих, кривих, сліпих та бездітних.

У великому натовпі селян з'явилися якісь люди, що оповідали, ніби «Христа» шістнадцять днів тому назад знайдено було розві'ятим на хресті на Володимирській горці в Києві. Чудотворні тайні покрови сховали його від очей комуністів, безбожників та влади еретиків.

Він мучився три дні, говорили вони, а на четверту добу засвітилися хрести та багі кривіських церков, і він зійшов і хреста.

Усе село увіровало в «Ісуса».

Із Кожанки, оповідає совітський кореспондент, «Христос» пішов по селах, навчаючи народ.

Зміст його казань, в переказі автора-комуніста, був такий: настали строки, що вказані в св. Письмі, надходить день страшного гніву Господнього, який поверне світ у попіл.

«Христос» закликав усіх до каяття, забороняв жевитися, їсти м'ясо й сало, платити податки й купувати худобу та речі.

Він казав, що тільки безумні можуть збирати багатство, що останні часи життя на землі треба віддати очищенню душі від гріхів.

Перше село, Кошляки, в яке приїхав проповідник, було «передовим» з новою школою, кооперацією і колективним господарством групи демобілізованих червоноармійців.

Звістка про приїзд «Христа» так само швидко розбіглася по селу. На екстремному засіданню сільради було постановлено арештувати проповідника. У вечері до хати, де він спинився, збіглося село. Червоноармійці, на чолі з головою сільради, із усілям пробилися до дверей, але в цей мент вони одчинилися настій і проповідник вийшов сам і спинився на порозі. Він звів руки, долоні його були обмотані хустками, на яких проступали свіжі криваві плями.

Проповідник одкинув з голови полотняну відлогу, і натовп здригнувся й затих, коли побачив вінець із шипшини та тонкі риси обличчя, як пише совітський кореспондент, — яке так надзвичайно нагадує знайомий скорботний церковний образ.

Враз почувся короткий тріск і над головою провідника засвітився надзвичайно яскравий вогонь. Увесь у білому одязі, як статуя, стояв він, закрити очі і тихо шепочучи. Натовп впав навколюшки. Голову сільради, усіх червоноармійців і взятих ними понятих та членів сільради — відтиснули, зв'язали та замкнули до шопи.

Проповідник на другий день сказав з притвору церкви коротке слово, а потім що-дня виходив до люду.

На третій день перебування його на селі до нього із лайками протиснувся «кавалер ордену Червоного Прапора, заслужений комуніст, червоноармієць Іпатій». Він почав лаятися, але в нього з уст покотилася піна, він заточився, впав, і через десять хвилин був вже мертвим.

Його смерть зробила страшне вражіння на селян, ніхто, ні комуністи, ні безпартійні не наважувалися наблизитися до трупу і він цілісенький день лежав на вулиці.

Селяне кинулися продавати хліб та худобу. Ціни на доколичних базарах впали вдвічі. Селяне, не торгуючися, віддавали свої речі й худобу, а всі гроші віддавали «святому Гнатові», що супроводив проповідника.

Тільки через дев'ять день проповідник покинув село, сцілив бідняка

Гната Бабика, який до цього часу був гірким п'яницею, а тепер ходив із молитвеником у руках та більше вже не пив».

Ось як описує совітський кореспондент наслідки діяльності цього проповідника:

«Село мало вигляд величезного, безтолкового, голосного ярмарку. Хати, клуні, шопи, повітки, всі помешкання були геть чисто заповнені селянами, що приїхали. Бажаючи побачити «Христа» було стільки, що селяне розташовувалися просто на снігу на вулицях, у дворах та огородах. Вдень і вночі горіли по вулицях багаття, баби смажили яєшью, гріли напів замерзлих дітей. Без перерви дзвонили у дзвони. Село нагадувало середньвічний табор, якийсь величезний і затрівожений кочевний стан».

Біля хати, де спинявся проповідник, і вдень і вночі, стояв великий натовп. Коли проповідник з'являвся на порозі, натовп ставав навколушки, люди повзли до порогу, щоб доторкнутися до його одягу та поцілувати місце в снігу, де він стояв.

Не дивлючися на виключні заходи, що були вжиті совітською владою, затримати проповідника вдалося тільки аж в другому повіті, через три тижні після його появи.

Але у першу ж ніч, після арешту, невідомий зник, і всі розшуки совітської влади були безуспішні».

Так і стає перед очима «Mater Dolorosa» Павла Тичини. того колишнього, що давно вмер. Ті рядки, Мати Божа, зустрівши учеників Ісуса, на їхній запит — де Йогошукати, одповідає:

«Не до Юдеї шлях вам,
Вертайте з Галилеї.
Ідіте на Вкраїну,
Заходьте в кожную хату...
Ачей вам там покажуть
Хоч тинь Його розп'яту...»

Совітські філателісти й «единая-неділимая»

«Советский Филателист» (він же «Советский коллекционер») в ч. 4 уміщує підписану вельми гігієнічним псевдонімом «Санітар» статтю «Единый Союз, единый язык и единая почтовая марка», присвячену питанню мови написів на поштових марках СРСР. Питання ніби то й не дуже «бойове», але Санітарові пощастило, обстоюючи з темпераментом Троцького уживання на марках виключно «общепанятнаво діялекта», згадати при цій нагоді «не злим тихим словом» українські і грузинські марки часів незалежності України і Грузії. При цьому Санітар вибухає полум'ям старої російської «любви к атечеству», що, як відомо, чудесно збереглося в сучасній совітській імперії.

Санітар пише цілком в дусі стародавніх думських промов Століпіна чи Горемікіна:

«Боязнь русского языка, либеральные фразы о его «нетерпимости», это скверные отрывки старого неумения мыслить свободно и реально в условиях реальной действительности нашего советского строя».

Глумливо висловившись на адресу української та узбецької мови, Санітар зворушено белькоче про «великий, могучий, свободный русский язык» (Тургенев):

«Два слова, всего два слова, четыре буквы СССР, пусть не необходимые практически, эти «нетерпимые» русские буквы напомнят о том, что русский язык был и остался языком величайшей в мире революции».

Нарешті істерика Санітара доходить свого zenіту в такій самозадоволеній фразі:

«Слово «русский» на всем земном шаре звучит теперь синонимом слова «советский».

Нарешті відірвавшись від блискучої сучасності, Санітар зупиняється на дуже йому неприємній історичній минувшині:

«Грузинский крестьянин уже читал грузинские надписи в меншевицкой Грузии так же, как украинский еврей имел удовольствие видеть на той же марке вокруг портрета Петлюры надпись «Народная Республика» на чистейшем украинском языке. Однако едва ли оба они с благодарностью вспоминают это время».

Дійсно, який жах — ці «грузинские надписи» та «Народная Республика» «на чистейшем украинском языке» в порівнянні з сучасними блаженно щасливими часами, коли «від молдаванина до фіна на всіх языках» все мовчазно дивиться — не надивиться на штани Ілліча та іншу совітську емблематику на марках «єдиного и неделимого» Союза ССР.

Аргус.

Маленький фельетон.

Ах, Ліго Націй, Ліго Націй,
Колодязь правди і надій,
Об'єкт уваги і овацій
В наш час на сцені світовій.

З яким напруженням стріваєм
Ми кожний рух твій, кожний крок,
Які квітки що-дня вплітаєм
Ми в твій нев'янучий вінок.

Які складаємо поеми,
Який ми курим фіміям.
Ти з меншостевої проблеми
Зробила іграшку па... нам.

Як легко й просто розрубала
Її заплутані вузли,
Як мудро трійцю обібрала,
Які могучі в ній орли.

Тепер спокіно можуть спати
Куріпки-меншості в ярах
І ранок радістю стрівати
В м'яких орлячих пазурах.

В. Валентин.

Похорон проф. О. Вілінського *)

12 грудня 1928 року Українська колонія в Подєбрадах ховала про-ректора Академії, професора О. В. Вілінського. Небіжчик помер наглою смертю, прийшовши на свій виклад в аудиторію отелю «Централь». В цій же аудиторії поставлена була труна, тут же пан-отець Погорецький від-правив панахиду і величний похід рушив через все місто до цвинтаря. Багато народу йшло за катафалкою. Уся українська колонія подєбраська, професори й студенти, приголошені грайчною смертю небіжчика. З Праги приїхали депутати від високих українських шкіл, поприїзжали ближчі і знайомі небіжчика. Багато чехів йшло теж за труною, бо по-кійного знали і любили в Подєбрадах. Попереду несли вінки. Їх було біля 20, від Укр. Госп. Академії, від Укр. Університету, від Педагогич. Інсти-туту, від Академія. Ком-ту, від професури Академії, від обидвох Студент-ських Громад, від Гідроспілки, від Лісоспілки, від кооператива «Україна», від інженерного факультету, від Подєбраської групи партії Р-Д, та інші.

Перед каплицею, куди підійшов похід, були виглошені прощальні промови.

Перший говорив ректор Академії професор Іваницький. Теплими, чуйними словами він схарактеризував небіжчика, як свого найближчого співробітника і помічника по керуванню Академії. Не дивлячися на тяжкий стан свого здоров'я, проф. Вілінський згодився обняти посаду проректора, посаду клопотаву, невдячну, що відіймає багато часу і нер-вів. Погодився піти на цей пост тоді, коли Академія переживала тяжкі часи свого існування. Він був ідеальним співробітником, як каже про нього ректор. Лагідна вдача, надзвичайна працьовитість, великий адмі-ністративний досвід і хист, всі ці видатні риси робили співпрацю з ним легкою і приємною. Ідея, що керувала ним під час його праці, — це було стремління до загального добра Академії, який він присвятив останні 6 років свого життя. «Ну, слава Богу, тепер знову буде все добре», — це були останні слова небіжчика, які він сказав одному із співробітників Академії в останній для нього ранок 10 грудня. (Як раз перед смертю покійного в Академії трапився ряд конфлікцій, які були якось поладжане-ні, — цим з'ясовується отсі його слова — що все знову буде добре).

Для того, «щоб все було добре», небіжчик віддавав свій час, свій спокій, своє слабе здоров'я, нарешті віддав і своє життя. «Ніколи між нами не було незгоди», — каже далі ректор. До всіх складних і тяжких питань, що зв'язані з існуванням нашої еміграційної школи ми приходили із взаємним порозумінням і це головним чином завдяки спокійній і лагідній вдачі О. В. І єдина незгода, що була між нами і що тяжким камінем лежить у мене на серці — це те, що покійний де-кільки разів хотів піти на демісію, хотів звільнитися від тяжких і неспокійних обов'язків проректора. Ні я, ні професорська рада не могли на це погодитися, не хотіли позбавляти себе його цінного співробітництва... Тепер смерть дала йому що так ба-жану для нього відпустку, відпустку на віки».

Від Українського Університету в Празі і від Академічного Ком-ту промовляв ректор проф. Д. Антонович. Він знав небіжчика біля 30 років. І знав, що під лагідною м'ягкою вдачею криється твердий, непохвальний характер, що виявлявся завжди, коли справа йшла про найдорожчу для нього ідею — ідею визволення України. Все життя присвятив він служенню цій ідеї і ніколи не збочив з цього шляху. «І ще не так давно, на засіданню Академічного Комітету, ми чули твій твердий голос, що ти його підніс, закликаючи Комітет до організації допомоги голодним інтелектуальним

*) Висланий свого часу нам до редакції опис похорону проф. О. Вілінського загинув на пошті. Тому тільки тепер, отримавши його копію, можемо подати його до відома читачам.

Проф. О. Вілінський † 10 грудня 1928 року в Подєбрадах.

силам на Україні. Справу розпочато, надіялися, що сам Олександр Валеріанович стане на її чолі. Але... Не судилося».

Ректор Педагогічного Інституту проф. Симович говорить про діяльність О. В. в Перевірочній комісії при Педагогічному Інституті. Як і скрізь і туг виявив покійник надзвичайну працюваність, самовідданість, одпорність. І поруч з тим, скільки у нього було розуміння, теплого відношення, скільки він виявив турбот до того молодшого покоління, що переходило через цю комісію. Він розумів, що ця молодша генерація йде на зміну нам, старшим, і всіма своїми силами старався допомагати їй, особливо під час її перших кроків по шляху високо-шкільного навчання.

Декан інженерного факультету проф. Вікул говорить про працю проф. Вілінського в Академії. Майже з самого початку засновання Академії проф. Вілінський працював і як лектор, і як керуючий вправами, і як член багатьох комісій, і як декан факультету. Завжди він брав на себе саму чорну, невдячну працю і завжди виконував її акуратно, точно, вкладаючи в неї свій великий науковий і професорський досвід. Багато з цієї праці було праці невидної, непомітної, може дріб'язкової. «І тільки тепер на 7-му році існування нашої школи бачимо, що це все було надзвичайно важливе і переконуємося, що зроблено було надзвичайно багато. Проф. Вілінський працював не для слави, не для популярності, він робив те, що необхідно було робити в умовах еміграційного життя. Такі вже ті

умови, що ми цю людину, вченого європейською маштабу, заслуженого професора, примушували робити те, що мав би робити асистент чи доцент».

Від інженерів, що закінчили Академію промовляв інж. В. Прохода. «Помер наш духовний батько, наш дорогий професор, найстарший інженер-українець та неутомний працівник в царині української культури... Але померло лише тіло, дух же його залишається охороняти скарби української культури, закликаючи молоді сили для збільшення їх». Покійний бачив головний шлях до визволення українського народу — в піднесенню його культури, в збільшенню культурних бойців за його ідеали і цьому збільшенню він служив ціле життя. «Такий же заповіт лишив він і нам, молодим інженерам. Дамо ж урочисту обіцянку і поклянемося тут у гроба нашого духовного багька виконати його заповіт. І упаде тоді сила ворогів, що облюдою га оману опанувала нацією нашою, та скоротила життя і Тобі, наш любий Олександр Валеріановичу. Нехай же дух твій, посіє між нами квіти добра і взаємного довір'я, нехай згине намул егоїзму та дрібної амбіції, що засліплює нас і веде до нашого роз'єднання.»

Від Академічної Громади студент Леонівич говорить про те, що покійний помер, як дійсний борець за ідею — на своєму посту, прийшовши в аудиторію на виклад. «Життя повне офірности і смерть на своєму посту — це для всіх нас має бути високим прикладом на все життя».

Студент В. Шевченко від Громади Студентів підкреслив те, що лише в особливі трагічні моменти пізнаєгься значіння і вартість тієї людини, що до цього часу жила між нами. Проф. Віліньскій був один з найстарших українців, був членом нашого першого парламенту — Центр. Ради, був нашим представником закордоном, був видатним ученим з європейським ім'ям. «І ми відходимо від твоєї могили, дорогий професоре, з тяжким почуттям, що в свій час за твого ще життя ми не цінили тебе, як належало б цінити, ми не віддали тобі те, що тобі належить».

«Смерть уносить одного за одним тих, хто в тяжкі часи пригьднення всього живого на Україні — вірно служили ідеї визволення українського народу, що через часи лихоліття і темряви перенесли свою віру в ліпше майбутнє і свою незломну волю працювати для цього майбутнього», — так почав свою промову представник партії Р.-Д. проф. К. Мацієвич. «Померли Саліковський, Матусhevський, — на еміграції, а на Україні — Стебницький. Тепер ми ховаємо — в чужу землю Віліньського. Смерть на еміграції, на вигнанню — тяжка смерть. Але еміграція сама — с засіб боротьби проти гьту окупації. Вона наближає нас до остаточної перемоги. І хоч О. В. не судилося вже побачити рідну землю, але ми віримо, що український народ, звільнившись від чужинецького насилля, не забуде тих, хто ціле життя своє поклав на працю над його визволенням».

Останнім промовляє від Громади Кубанців проф. Бич. «Любий Олександр, — каже він, — ми на далекому закутку України чули про тебе і поважали тебе, хоч і не знали тебе. Тепер на еміграції ми пізнали і полюбилі тебе. Багато ти зробив для України, багато робив ти і для нас, кубанців, — велика подяка і вічна пам'ять тобі».

Тіло небіжчика спопелено в Німбурзькому крематоріумі. Вдова небіжчика одержала від багатьох українських установ, товариств, гуртків і окремих осіб численні вирази співчуття.

Міністерство Хліборобства ЧСР теж заслало ректорозі академії своє співчуття з приводу смерти проректора і ухвалило щомісячну пенсію його вдові.

Похорон Маршала Фердінанда Фоша.

У вівторок 26 березня відбувся похорон маршала Фоша. Похорон цей був врьджений дуже урочисто. Відбувся він при надзвичайній кількості публіки. В самому поході прийняло участь до 30 тисяч люду, не рахуючи тих, що зібралися зо всіх кінців Франції, просто поглянути на похорон.

Вже на пів дев'яту до Нотр-Дам де Парі, де стояв катафалк з труною, почали з'їждатися численні представники і Франції і чужих держав. Було кілька кардиналів, багато єпископів та взагалі духовенства. Король англійського представив принц Гальський, бельгійського — граф Фландрський Карл, присутній був також і принц Монакський, сила представників чужих держав, як військових так і цивільних, що закрудили середину колосальної Паризької катедрі. Гастон Думерг, президент Французької республіки, особисто прибув на урочистість, а з ним були Голова Сенату та Парламенту. Раймонд Пуанкаре з радою міністрів, увесь дипломатичний корпус, чільні представники Академії, Інституту та Почесного Леґіону, та безліч представників різних військових, громадських, наукових та ин. інституцій та організацій.

Від Т-ва б. Вояків Армії УНР на урочистій похоронній службі в Соборі Нотр-Дам були ген. О. Удовиченко та М. Ковальський, як офіційні представники, що були разом із представниками бувших комбатантів.

Після врочистої служби Божої — почав формуватися похід. На початку його військові невеликі відділи чужих — антантських — держав, далі кінний відділ спагів, чужинецькі делегації бувших комбатантів FEDAC (де були й наші офіційні представники), далі прапори скасованих французьких полків (до 150), що їх несли французькі офіцери, — духовенство та його почот. За ними везли на гарматі, запряженій шістьорма кіньми, труну маршала, вкриту великим французьким прапором. На труні шабля, керей та кепі маршала. Обік представники чужих армій та маршали Франції — Жофр, Петен, Льотей й Франше-д'Еперей. Перед ним кілька маршала, вбраний в жалібну пополу, військовий бойовий прапореш-значок маршала та кілька подушок зо всіма орденами маршала. За тілом йшла родина, ген. Вейган, найближчий співробітник молодший маршала, родичі маршала та наближені. За цим — Президент Республіки, високі гості, уряд та дипломатичний корпус, а далі військо знову, і представники різних організацій. Серед представників б. комбатантів за труною йшла так само і українська делегація з українським прапором — це члени Т-ва б. Вояків Армії УНР. Прапор Т-ва гарно зроблений і оздоблений золотом з жалобою на горі, як і всі інші прапори, — піс його сотник І. Гораїн. За цим прапори, делегації, прапори і знов делегації, військо, цивільні, без кінця краю. Досить сказати, що похід розтягся на яких 4-5 кілометрів.

Париж вбрався в жалобу. Всюди національні прапори, приспущені, з чорним крепом вгорі. Вздож вулиць, по яким йшов похід, всі газові ліхтарі були запалені. Їх обтягнуло чорним крепом. Від того, здається, світло їх не пригашені. Туман, який спадав на город, давав напів-темряву. Врешті гадзвичайно імпазантне і грандіозне.

Франція вміє шанувати пам'ять своїх великих людей.

На великій просторій еспададі Інвалідів збудовано дві трибуни, обтягнені чорним. Трохи спереду невеличка трибуна. Там, коли підвезли труну маршала, Раймонд Пуанкаре виголосив довгу промову, яка, завдяки спеціально пристосованим радіо-резонаторам, передавалася на всі кінці, так, що її чули геть чисто по всьому Парижу.

Після цієї промови відбувся парад — всі віддавали останню шану великому воякові і знаменитому діячеві. Відкрив парад ген. Гуро, безрукий інвалід, військовий губернатор Парижу. За ним генерали. Пройшли чужинецькі відділи з прапорами, далі потягли військові частини, — схиляючи усі прапори перед труною маршала. А далі прапори б. комбатантів французьких і чужинецьких, а серед останніх і українська делегація. Схилився перед труною маршала і прапор український, віддаючи шану молодій укр. армії — старому, тепер вічному в серцях народів, військовому вождеві.

Парад тягся години зо дві. Такого патовпу і такої урочистости не знала Франція з часів геремирра — 1918 року.

* *

Поховано маршала Фоша в Інвалід. Тимчасом покладено його труну до склепу церкви Інвалід, а готують для нього місце коло Наполеона. Мають покласти тіло великого вояка біля великого імператора.

* *

*

Наші державні, військові і громадські організації, зразу ж після смерти маршала Фоша, надіслали президентові республіки, урядові, військовому міністру, ген. Вайгану та організаціям б. комбатам листи із співчуттям з приводу тяжкої втрати. Вже насіли відповіді — подяки.

— и ч.

3 міжнародного життя.

Події в Іспанії. — Маршал Фердинанд Фош.

Розрухи за розрухами встають на дорозі іспанського диктатора ген. Прімо де Рівера. Досі все це робили військові різного роду зброї, незадоволені не стільки політикою диктатора, скільки його реформами чи наказами військового характеру. Тому ці заколоти більш-менш легко можна було зліквідувати, населення було в них дуже мало заінтересоване. Так було із недавньою останньою «революцією» артилерійських старшин, що про неї говорилося на цьому місці свого часу. Але не пройшло й кількох місяців, як ставовище іспанського диктатора значно змінилось, і на цей раз проти його влади виступили вже не старшини того чи іншого полку, залози чи роду зброї, а студенти вищих іспанських шкіл, зачинаючи з університетів і кінчаючи вищими технічними уставами.

На перший погляд здається, що з студентами неконечно легше справитися, ніж з військовими. Зброї в них немає, великої чисельної кількості вони не уявляють, — немає того і в Іспанії. Але цей погляд глибоко неправильний. Студентські розрухи, явна річ, самі ще нічого не рішають. Студентів можна вигнати з університетів, самі школи закрити, а слухачів розіслати в засланя чи до батьків. Великого фізичного спротиву од студентів чекати тяжко, їх дуже легко можуть перебороти відповідно невеликі сили поліції. Але справа не в тому, не в цих перемогах, не в силі спротиву. Справа в тому, що студентські політичні розрухи, незалежно від їх успіху чи неуспіху, являються незвичайно показним симптомом того, що в державному ладу країни, де вони повстають, не все тримається купи, що настав для державного режиму час глибокої зміни, а може й кінця, що незадоволення ним обхопило широкі маси населення.

Так рано було в історії майже цілої Європи на певному ступені політичної культури її держав. Досить для того згадати хоч би роллю німецьких студентів в політичному житті Німеччини після Віденського Конгресу, або аналогічну, але ще більш блискучу роллю студентів політехнічної школи у Франції за першу половину XIX стол. А нам, що вчилися по колишніх російських університетах, не треба так далеко й заглядати, досить лише відтворити роллю російського студентства в кінці минулого та на початку теперішнього століття. Політичні рухи, що наростали серед російського студентства, прибираючи часом форму заколотів, завжди наперед означали собою не тільки занепад царського режиму, але й самий розпад колишньої Росії на її національні складові частини. Так, напр., автор цих рядків ще в 1884 році в Києві був наочним свідком чисто студентських качиб-то розрухів, в час яких містом перейшов студентський похід,

співаючи старовинні українські революційні пісні, де говорилося про повстання України проти Москви і закінчею ті пісні було на Хрещатику гімном: «Ще не вмерла Україна». Студентські заколоти не завжди кінчаються справжньою революцією, але вони завжди — загрозливий симптом для реакційного режиму.

В Іспанії все йшло, як по писаному. Розрухи зачалися в Мадридському університеті, перекинулись до інших мадрридських вищих шкіл, а потім поширилися майже на всі високі школи країни. Приводом до них були начеб-то зовсім неполітичні справи. Принаймні офіційні звітлення говорять, по-перше — про незадоволення студентів державних університетів тим, що католицькі університети дістали право видавати дипломи, рівні державним, а по-друге, — про те, що начеб-то студенти злякалися можливої конкуренції вигнаних за останню «революцію» із служби, які мають намір тому прикласти свою працю до вільних професій. Не дуже якось ймовірне таке пояснення, але коли до розрухів і спричинилися вказані незадоволення та страх, то події переконалися далеко за їх межі, прибравши чисто політичний характер.

Із стій університетів студентський рух вийшов на вулицю, виявився в маніфестаціях, ворожість яких до диктаторіяльного режиму не підлягає жадному сумніву. Студенти публічно рвали портрети ген. Прімо де Рівера, носили плакати «Геть з диктатурою!», будували барикади, вступали до формального бою з поліцією, понесли втрати численними раєними. Сам диктатор у своїх проголошеннях мусів навіть признатися, що він де-що помилився в симпатіях іспанського населення що-до нього та в своїй популярності. Ця симпатія і ця популярність, як він то сам говорить, значно менші, ніж він то гадав був раніше.

Студентський рух зустрів набагато симпатію в певних колах населення. Їх підтримала професура, журналісти, по-части робітники, а каталонські газети навіть просто відмовилися друкувати на своїх шпальтах повідомлення уряду. Тоді іспанський диктатор видав нове проголошення, в якому, мабуть несвідомо, але літерально, лише трохи навініше, наподобив аналогічні класичні повідомлення колишнього російського уряду.

Корисгуючися студентами, як знаряддям, як пише він, — пишучи також, але марно, здобути співробітництво Загального Робітничого Союзу, вишукуючи, з другого боку, способи поширити пропаганду серед жіночого персоналу тююлової мау-фактури та серед інших елементів, які він, може й помилково, вважає до того відповідними, — революційний комітет посилює свої змагання, маючи завданням розвинути агітацію, вирішену та підтриману закордонними чинниками з одною метою — шкодити іспанським інтересам. Уряд, — закінчує диктатор, — пропонує громадянам спокійно повернутися кожному до його праці, маючи невність, що влада стоїть на сторожі.

Так само й ті заходи, що їх взявся ген. Прімо де Рівера, щоби припинити студентські заколоти, буква в букву подібні до колишніх заходів царського режиму. Автокомію університетів агульовано. Ректори, декани й секретарі засунулені призначеними людьми. Більшість професорів дано до демісії згідно з їхніми проханнями. Усіх студентів виключено, прийматися наово будуть через певний час, — півроку, рік, — кожна школа окремо, — кожен індивідуально. Усі вигнані студенти висилатимуться з місця осідку школи, а за тих з них, хто не досяг 18, літ, батьки глатитимуть штрафи і т. и.

Студенти, однак, не здалися. Рух поширився із столиці на Барселону, Севілью, Мурсію, Гренаду, Валенсію — на всі вищі школи. Прибрав він уже й організований характер. Утворено національний студентський комітет, що встиг уже відповісти на проголошення диктатора гордими словами.

Проголошення уряду, — пишуть студенти, — виявило ще раз моральну низість режиму, що тримається брехнею. Ми, студенти, дали доказ того, що коли старші люде не мають достатньої сили,

щоб боротися з диктатурою, то молодше покоління не має жадної охоти терпіти цей режим приниження й несправедливості.

Свою боротьбу з диктатурою іспанські студенти перенесли вже й на міжнародній форум. До Парижу прибула їх делегація, щоб пропагувати свою справу серед французького та взагалі європейського студентства, притягаючи тим на свій бік симпатії європейської opinio.

Кінця цієї боротьби між студентством та диктатурою сьогодні ще не видно. Але в тому, який буде кінець, немає жадного сумніву, — ген. Прімо де Рівера справу свою програв. Мова може бути лише про те, чи не буде його програ капасграфічною і для монархії, в ім'я якої він урядувє Іспанією. В цьому напрямі виявилися уже досить загрозливі симптоми. Так, останки старої консервативної партії, цієї опори монархичного ладу в королівстві, висловилися в своєму останньому проголошенні за республіку. Правда, може це лише партійний маневр, але такі маневри за часів диктаторського режиму самі собою вже дуже небезпечні.

* *
*

20 березня упокоївся найбільший герой найбільшої війни, яка тільки була за світової історії, — французький маршал Фош, головний командуючий усіма союзними військами на європейських фронтах.

Фердинанд Фош народився в 1851 році в родині урядовця і з молодих літ присвятив себе військовій кар'єрі. За франко-прусської війни вступив до армії добровольцем і зостався з неї на ціле життя. Учився по військових та інших школах, а з 1895 року став сам професором Вищої військової школи по катедрах воєної історії, стратегії й тактики. Чисто військова його кар'єра йшла повільним темпом. Полковником він став лише 52 літ, а велика війна застала його в гідності дивізійного генерала.

На війні Фош швидко вступив до перших рядів військових вождів. Визначив він уже за першій місяць боїв, особливо в час першої французької перемоги на Марні. Його великі знання, гострий синтез, широкий розгляд, тверда рішучість і непохитна воля зробили його ім'я популярним, а його слова легендарними. У найтяжчий час бою на Марні, на запитання тодішнього головного командуючого, його товариша по школі маршала Жоффа, як його становище, — він мав відповіді: «Мене дуже тішать з правого боку, центр мій погнувся, — тому атакую вліво, — мое становище прекрасне».

У своїх лекціях по стратегії та тактиці Фош будував військове мистецтво, крім всього вищого, на індивідуальній та масовій психології. — На війні переможений лише той, хто сам себе таким вважає. — Цей принцип він приклав до своєї діяльності у великій війні, цього ж трималися і всі його численні учні, передаючи його до цілого тіла французьких армій. А коли Фоша в рішучий момент великої боротьби, весною 1918 року, проголосили єдиним генераліссимусом усіх союзних військ, — випадок небувалий у світовій історії, — принцип цей перекинувся і до союзних армій.

В—осени 1918 року Фош дістав високу гідність французького маршала, а 8 листопаду прийняв у себе в залізничному вагоні німецьких парламентарів, продикувавши іменем союзників прелімінарні умови замирення. Після того, скінчивши завдання своє, скромно повернувся до Парижу до звичкої кабінетної праці, зостаючися однак фактично верховним арбітром по військових справах, не тільки самої Франції, до кінця днів своїх.

Популярність маршала Фоша була надзвичайною не тільки на його батьківщині, але і у всіх союзних державах. Його поїздки до Бельгії, Англії та Америки перетворювалися у тріумфальний похід. Ще за життя було йому поставлено пам'ятника — кінну статую в Каселі, де перебував він довший час із штабом своїм.

Французька влада вшанувала його після смерті тим, ще похорон його буде прийнятий державою на себе. Такої чести за все існування

третьої республіки удостоїлися лише п'ятеро людей: Гамбегга, Гюго, Пастер та два президенти — Карно й Фелікс Фор, що вмерли, виконуючи свої обов'язки. Фердинанд Фох буде шостим і серед них першим військовим.

Observer.

3 преси.

В «Ділі» число 60 з 19 березня знаходимо цікаву звістку. Оповідючи справу з підробленням совітських документів в Берліні, газета пише:

«Тепер Орлова арештовано з наказу берлінської поліції власне за підроблення документів, які мали компрометувати більшовиків. Слідство, яке веде берлінська поліція, встановило, що відомі підроблені листи Андрія Лівіцького з Варшави, які свого часу опублікував у Відні «Абанд», в Парижі «Українські Вісти», а в Харькові «Комуніст», підробив власне Орлов. Є також познанки, що в підроблених цих листах замішаний один з вищих урядників берлінського більшовицького політичного представництва. Виходило б, що Орлов підробляв документи на два боки: для капіталістів і для комуністів».

А берлінський «Руль» (ч. 2526 за 17. III) по-між прізвищами заарештованих з того приводу наводить і одне українське: Косаренко-Косаревич. Такий був свого часу урядовець в Українській місії в Берліні.

А «Діло» ч. 64 з 23 березня додає:

З наказу німецьких властей, які ведуть справу фальшивника радянських документів Орлова, арештовано в Берліні українського емігранта Косаренка-Косаревича. Його обвинувачують у тому, що він підроблював листи Андрія Лівіцького.

Отже виходить, що берлінські майстри фальсифікації ставили своє підприємство на широкий комерційний ґрунт, рахуючись з попитом на ринку. Вони одночасно постачали матеріяли і совітам, і ворогам їхнім, заробляючи, очевидно, й на тих і на других, і тих других за добрі гроші обдурюючи. Та нема такого тайного, що не стало б явним.

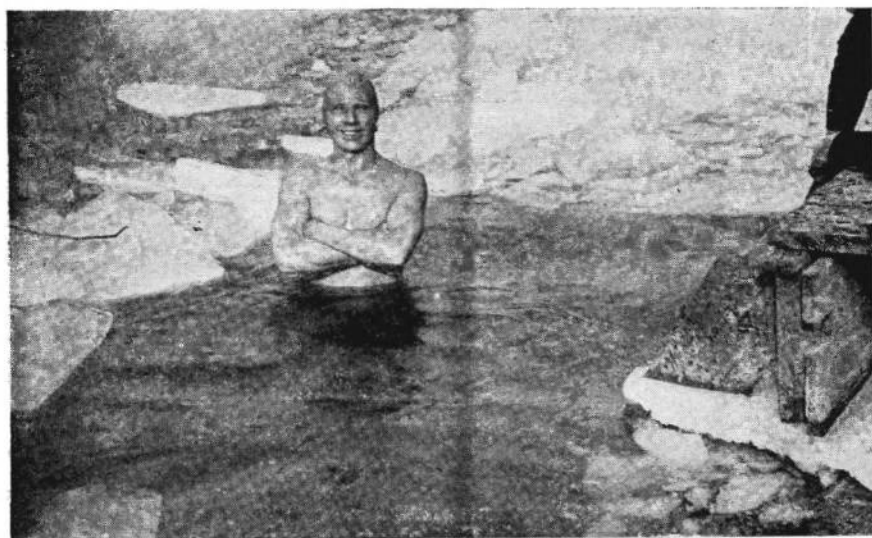
3 широкого світу.

— Совітський вчений фізик Капиця, за винайдення способу розкладу атома, обраний в члени англійської Академії Наук. Капиця вихованець Петербурзької Політехніки, має 29 років, родом — українець.

— Під час демонстрації з нагоди свята незалежності в Каїрі ранено сім сенаторів і депутатів розпусченого парламенту.

— Англійський парламент буде розпущено 10 травня; нові вибори відбудуться 30 травня. Поновлений парламент збереться 4 червня. На 615 місць палати нижчої виставлено кандидатів: консерваторами — 550, робітн. парт. — 550, ліберальною — 500. Загалом а кількість їх борців — 27 мільйонів, з них більша частина жінок.

— Від великої поводи в Сполучених Штатах Північної Америки постраждала провінція Алабама. Оточено водою кілька міст, є чимало людських жертв.

Український спортсмен О. Пономаренко в Шалеті, що купається цілий рік.

— В китайських провінціях Хонан, Шанзі і Кансу голодує 16 мільйонів душ.

— Політичні в'язні Соловецького монастиря, вбивши сторожу, розбіглися в числі 90 душ; більшість з них загинула від холоду і голоду в лісах і болотах.

— Експедиція Нансена на Північний полюс має відбутися на дирижаблі «Граф Цепелін»; екіпаж складається з 27 душ, крім трьох спеціалістів. Командуватиме дирижаблем др. Екнер.

— 14 березня у Брюсселю відбувся конгрес міжнародної «Сталевої згоди» — тресту, недавно утвореного з метою підняття продукції криці.

— Французькі сполучені ескадри Сереземного моря і Атлантики відбули маневри коло Балеарських островів.

— Пакт Келлога ратифікований Швецією та Персією.

— Бельгійський уряд видав наказ про скасування служби військової контр-розвідки. Функції її мають перейти до загальної державної поліції.

— Берлінська поліція продовжує арешти і труси в справі підробки документів для обвинувачення американського сенатора Бора в одержанні хабарів від большевиків.

— Константинопольський патріарх оповістив недійсним висвячення достойників незалежної Албанської церкви.

— Підписано шість сербо-грецьких протоколів в справі сербської вільної зони з Салоніках. Базою їх є греко-сербська конвенція 1923 року, яка лише тепер входить повністю в силу.

— Коло Н'ю-Йорку упав і розбився аероплан комерційної Повітряної компанії; всі пасажери в числі 14 душ убиті, обидва пілоти тяжко ранені.

— В результаті спеціальних франко-німецьких переговорів взаємний паспортний режим обох країн має бути значно полегчений: утворено ріжнотермінові візи, відмієно доказ необхідности подорожі то-що.

Хроніка.

3 Великої України.

— Зв'язок УАН з закордоном. — Відділ старовини при латвійському міністерстві освіти надіслав до етнографічної комісії УАН 4 своїх збірники по археології латвійською мовою з проханням налагодити постійний зв'язок і обмін науковими виданнями. («Пр. Пр.» ч. 57 з 9. III).

— Білорусинський вечір в Києві з будинкові УАН відбувся 10 березня. Доповіль зробив професор білорусинського державного університету Потохович. Прочитав свої твори білорусинський поет Дубар та переклади білорусинської творчости на українську мову прочитав поет Драй-Хмара. Закінчився вечір концертом. («Пр. Пр.» ч. 58 з 10. III).

— Новий правописно-граматичний словник української живої мови, складений Голоскевичем за новим правописом, вийде в скорому часі з друку на 20 друкованих аркушах з 30.000 слів, із докладним зазначенням форм. («Пр. Пр.» ч. 56 з 8. III).

— Тиждень української культури в Дніпропетровському проїшов від 17 березня з нагоди 10-літнього ювілею українського театру. В театрі було відкрито виставку здобутків української культури з такими відділами: історія театру ім. Шевченка, кляжка, преса, музика, література, образове мистецтво, кіно і фізична культура. («Ком.» ч. 56 з 8. III).

— Всеукраїнський Шевченківський Комітет

знов звернувся до Наркомосвіти РСФСР з проханням дати гарешті вказівки про передачу Українському Інституту всіх матеріалів, що стосуються творчости Шевченка й переходяться по музеях РСФСР. («Пр. Пр.» ч. 57 з 9. III).

— Перед весняною сівбою. — На 1 березня очищено на Україні усього 15 відс. всієї кількості насіння, наміченого до очищення. Машина, як плуги й культиватори, надходять з великим запізненням на місця призначення. Крім того, план постачання машинами не буде у великій мірі виконано, бо совітська промисловість це може виконати замовлень. («Ком.» ч. 54 з 6. III).

— Насіння, яке надходить на Одещину, дуже засмічене. Ячмінь, що надійшов від Союзхлібу, засмічений на 18% («Ком.» ч. 55 з 7. III)

— Сукопний та вовняний крам продавати меться також по карткам. Харківський центральний робітничий кооператив продає уже сукопно-вовняні товари виключно по талонах, які розподіляються тільки між робітниками по підприємствах. Талон дійсний тільки 10 днів і по ньому можна купити тільки триметри матеріалу. («Ком.» ч. 49 з 28. II).

— Большевики намагаються забрати й останні ошаджені копійки. — 31 березня улаштували большевики на Україні «двохтижневик заощадження», щоб посилили трохи свою скарбницю. Наміряються вони, дорогою складання населенням заощаджень до кас, зібрати до осені на Україні 100 міль. карб. Зібрані таким чином гроші большевики

хотять ужити «на індустріалізацію», на яку не вистачає коштів. Двохтижневик цей большевиками рекламувався у всякий спосіб: видано було спеціальну агітаційну літературу, по робітничих та червоноармейських клубах влаштовано кутки ощадних кас, викинки на змагання в ощадності і т. д. В першу чергу, звичайно, большевики збираються «обробити» українських селян. «Всеукраїнський староста» Петровський в розмові з цього приводу з одним із журналістів, між иншим, сказав:

«Підчас проведення хлібозаготовель треба подумати про те, як би пригати до ощадкас вільні грошеві лишки селянства». Але селяне наші, очевидно, не дуже даються на совітський гачок й знають, що гроші давати большевикам «до ощадних кас» небезпечно. Це видно з дальших слів Петровського: «Значна частина селянства зовсім не розуміє взаємної вигодности, як для держави, так і для вкладників з повладення коштів до ощадкас».

Крім того і небезпечно для селян мати книжку з ощадної каси, бо відразу попадеш у розряд «глитайв» або «куркулів». І той же Петровський говорить, що тепер треба «розвіяти контр-революційну агітацію ворожих нам елементів, які сіють чутки, ніби кожного селянина, що має ощадну книжку, органи влади вважають за глитайв». Але цю «контр-революційну агітацію» большевики більше всіх самі роблять своїми вчинками і тяжко, щоб хто повірив тепер отим словам високого представника Москви на Україні («Ком.» ч. 48 з 27. II і «Пр. Пр.» ч. 49 з 28. II).

— Міри для посилення робітничої дисципліни. З метою посилення робітничої дисципліни, Рада Народніх комісарів СССР постановила:

1) Надати адміністрації державних підприємств право самостійно накладати на робітників за порушення трудової дисципліни всі карі, які передбачає табель провин. Робітники й службовці, які будуть незадоволені накладе-

ною від адміністрації карою, можуть оскаржити її до розціночно-конфліктової комісії, постанови яких є остаточні.

2) Зобов'язати Біржі Праці, посилаючи на роботу безробітних, віддавати перевагу тим особам, які не підлягали ще звільненню за грубе чи систематичне порушення трудової дисципліни; надаючи роботу особам, що їх було звільнено за грубе систематичне порушення дисципліни, посилати їх не на те підприємство, з якого їх звільнено.

Кінчається ця постанова, направлена проти робітничої сваволі, пунктом що задовбує робітників, а саме:

«Запрополювати Радам Народніх комісарів союзних республік вжити заходів, щоб лікарняні, судові й інші установи, а також торговельні підприємства обслуговували робітників і в неробочий час». («Пр. Пр.» ч. 56 з 8. III).

— Московська влада скрізь обходить Україну. Випрацьований большевиками план електрифікації СССР, складений в 1921 році, передбачав спорудження в СССР протягом 10 років 30-ти районних електростанцій потужністю 17.750 тис. кіловат, при чому 5 районних станцій в 480 тис. кіловат. мали бути збудовані на Україні. Тепер виявляється, що за 8 літ роботи по СССР цей план виконано тільки на 23,5%, а по Україні, зокрема, усього тільки на 4% і збудовано усього тільки одну Штерівську електричну станцію на 20.000 кіловат. Як і скрізь, так і тут, московська влада, як видно, обійшла Україну («Ком.» ч. 49 з 28. II).

— Жидівська колонізація. З Проскурівщини на землю маюць виїхати на весні 1.000 жидів («Ком.» ч. 49 з 28. II).

— Англосемітизм. — Бовокохрустальній управі в Донецькому басейні на шахті ч. 2 працюють 7 жидів. Десятники змушаються з них і не записують їм надурочних годин. Про це докладалося шахтовому комітету-

ві, звідчіля відповіли: «Нема нам часу такою срундою займатися. Є важливіші справи». На шахті ж ч. 1 також є жид — Мерсон. «Комуніст» пише, що не можна навіть описати тих знущань, які він зазнає. Завідуючого клубом на цій шахті — Мазора також цькують безупинно.

В осени минулого року приїхало на шахту 17 жидів. Зустріли їх робітники так: «Що, Абрашечки, шахтарювати захотіли? Йдіть краще гандлювати». Робітники так пригніснули цих жидів — кооператив навіть хліба в кредит не дав, — що вони втікли з шахти.

В іншому місці прибуваючим жидам знову говорять: «Можете їхати в Палестину, а не псувати повітря тут в Донбасі». «Жиди війну почали, жиди золото збирають».

— В робітничих касарнях на Хуторі Михайлівському на Глухівщині в одній з кімнат, де є також 10 комсомольців і один кандидат партії, живе жид Двоскин. Про вияви антисемітизму тут так пише «Комуніст»:

«Класова солідарність, свідомість інтернаціональних завдань лєнінського комсомолу — давно тут загублені. На столику комсомольців напис: «Антирелігійний жид — Двоскин». На його ліжку накладають помийні відра, брудні шіпки для підлоги, кидають в нього «бомби» з паперу, наповнені водою, та всякі інші вигадки. Комсомольці, що живуть тут же у кімнаті, аж ніяк не протестують проти цих вибриків нашого класового ворога. Молодь пійачить, лається, поруч з антисемітизмом спостерігається спрабжанє міщанське розкладання (доходить до того, що хлопці-комсомольці пудряться й підмальовуюються).

— На виробництві у дівчат-жидівок кидають цукром. Коли одна з них поступила на завод і їй почали ро'яснювати процеси робіт», то одна з робітниць заявила: «Навіщо ви навчаєте жидівку?».

— На комсомольському активі товариші заярили, що завідуючий електроцеху Нагорний у присутності робітників-партійців і комсомольців говорив: «Доки я

тут в цеху, жидів в електроцеху не буде». Про це вмістили замітку в стінгазеті. Справою зацікавився прокурор, але цей факт не можна було довести. Чому це партійці та комсомольці, які були при розмові, приховують антисеміта?». («Ком.» ч. 49 з 28. II).

— Податки не платягь. На 1 жовтня 1928 року податкові недоплатки на Україні становили 22.233.000 карб. Рік перед тим — недоплатки були 19.057.000 кар. («Ком.» ч. 36 з 8. III).

З українського життя

— Зворот архиву митрополита Шептицького. — Архів митрополита Шептицького, вивезений зімою 1914 року московськими жандармами із Львова і перехований від часу революції 1917 року в бібліотеці Російської Академії Наук, повернено до Львова заходом управи Національного Музею у первісному вигляді з оригінальними пломбами, накладеними на поодинокі скрині у Ленінграді («Рідний Край» ч. 11).

— Наглий суд у Львові відбувся 15 березня над Романом Мицигом, студентом прав, за співучасть у нападі на листоношу Кохановського. Обвинувачений зізнав, що, нападаючи на листоношу з метою забрати гроші, — він виконав лише наказ Укр. Військ. Організації. Наглий суд, по переслуханню свідків, та після промов прокурора й захистника, засудив обвинуваченого на 7 літ тяжкої в'язниці («Діло» ч. 59).

— На могилі гвортця укр. гімну композитора Вербицького, що похований у селі Млиах, Яворівського повіту, навіть немає звичайного хреста, так що коли б не місцеві селяне, то не можна було б її відшукати. Академічний хор «Бандурист», оцінюючи заслуги М. Вербицького на полі нашої музичної культури, приступає до збірки

пожертв на будову пам'ятника, що має стати на могилі композитора. Жертви просять слати на адресу: «Краєве Т-во Кредитове». Львів, Домініканська 11, на вкладову книжку ч. 2050 — Фонд будови пам'ятника о. М. Вербицькому. («Новий Час» ч. 28).

З життя укр. еміґрації.

У Франції.

— З життя Бібліотеки і м. С. Петлюри. — За останні дні до Бібліотеки надійшли часописи: «Книголюб» (Прага), «Свобода» (Львів), «Вісти Музею-Архиву при Укр. Інституті Громадознавства» (Прага), «Український Голос» (Берлін), «Громадський Голос» (Львів), «Час» (Чернівці), «Рідий Край» (Чернівці). Від «Рідого Краю» одержано повний комплект за 1928-29 рік. Від В-ва «Время» в Чернівцях одержано книжку «Рогова — син Гельман».

Поступили також дарунки книжками з часописами; від родини Плевако, п. Б. Лотоцького, п. Машуляка, п. Лютого, п. П. Василюва, родини Косельки, проф. Яковлева, родини Половників і ин.

Організуючи по містах скупчення еміґрації в Європі та в Галіччині на Волині кадри представників Б-ки, Рада звернулася до різних осіб з пропозицією взяти на себе труд що-до збирання книг, жертв та різних пам'яток. Поки-що на пропозицію Ради вігукнулись такі особи: п. п. Королів (В. Старий) та м. Подєбради, Шпілінський А. — Берлін, Лівєртовський М. — Ліон та полк. Савченко — Каліш.

— Свято Шевченка в Парижі. — Для влаштування свята Шевченка об'єдналося 11 укр. організацій, що існують в Парижі, які спільними силами влаштували це свято. Воно відбулося в салі УМСА (на рю де Тревіз) в суботу 23 березня с. р. В програмі увійшло багато точок.

Вступне слово на укр. мові було сказане ген. М. Капустяньським. Розпочалося свято — «Заповітом». Виступав хор імені О. Кошиця під орудою О. Чехівського, хор аматорський, що організувався недавно, на жаль, тільки поки-що з чоловічих голосів.

Добре виконали декламації — пані Скачковська та дівчата Галя Маломуж і Галя Чехівська. Прекрасний був номер — дуєт пані Жюльо й О. Чехівського з оперети «Запорожець за Дунаєм». Акомпаніював п. Пономаренко. З правдивим чуттям і захопленням виконала кілька річей на роялю — пані Кудкова. Закінчився концерт співами хору імери О. Кошиця, що виконав кілька пісень, а на кінець — національний гімн.

Народу було досить, а що-ж до програму — то як на кількість організації, що влаштовували свято, то можна було сподіватися, що програм буде багатший і більший по кількості. Чомусь кілька учасників, зазначені в програмі, не виступали, і тому концерт закінчився коло 11-ої год. вечера.

По-за тим — концерт пройшов гаразд, і очевидно не можна чекати матеріяльних збитків.

— Союз українських мистців в Парижі. — 20 лютого з ініціативи вільного артиста Володимира Палісадова, актора укр. драми Василя Боброва, дириґента Олексі Чехівського, маляра і артиста київського театру О. Саксагацького - Третьякова - Соєницького та хореографіста Івана Поповича — засновано Товариство аматорів української штуки доупадчих часів під вищенаведеною назвою. Ціль Т-ва пропагувати укр. національне мистецтво серед українців, відновлення старого українського театру, популяризація укр. танку, малярства, різьбярства і інших галузів мистецтва. Т-во має влаштувати укр. театральні вистави, малярські виставки, знайомити франц. верстви з нашою шпуюгою та творчістю укр. народу. Членом цієї організації може бути кожний українець без різьниці політичних

переконань. Члеський в'єсок — добровільний. Для інформації проситься голоситися персонально на адресу: кафе Дом, бульвар Монпарнас, що четверга від 9 до 11 год.

— Ш а л е т. — В суботу 9 березня б. р. Українською Громадою було влаштовано врочиште святкування роковин великого поета України Тараса Шевченка. Програма святкування складалася з трьох відділів.

Відділ 1, розпочався рефератом, присвяченим пам'яті Т. Шевченка. Реферат короткий, але змістовний. Після реферату хор в національному убранню, під диригуванням п. Безносюка, виконав «Заповіт» і «Бурлаку», муз. Стеценка. Думи на смерть Т. Шевченка та «Встає хмара за лимагу» — виконав на бандурі інж. Заворицький. Далі йшла дитяча декламація. «Іржавець», Т. Шевченка — продекламувала Віра Гербанівська, «На смерть Т. Шевченка», вірш Янка Купала, білоруса, — Данило Вержбицький і «Розрита могила»; Т. Шевченка — Валя Омельчєвкоза. Закінчився 1-ий відділ гопаком «запорізьким», який виконали п. п. Безносюк і Троцький та «комбінованим» у виконанні дітей Люди Вержбицької і Віри Гербанівської.

Другий відділ складався: «До живих, мертвих і ненароджених земляків», Т. Шевченка продекламував п. О. Сопільник, «Т. Шевченкові» Л. Вєлошка — п. А. Брильц. Арію Султана з оперети «Запорожець за Дунаєм» виконав п. О. Сопільник під акомпанімент панни Н. Уселькової. «Чергєнь», Т. Шевченка продекламував Юрко Гербанівський, «Сонце заходить», Т. Шевченка — Віра Татаруля, «Три шляхи» Т. Шевченка — Люда Вержбицька. «Сонце заходить» Т. Шевченка та «Вєдєлію рано вранці» (Дума з п'єси «Невольник») виконав на бандурі інж. Заворицький. Закінчився другий відділ національними танцями в парах: п. А. Брильц та п. Троцького, і дітей: Люди Вержбицької і Віри Гербанівської.

В третьому відділі силами Мистецького Т-ва при Громаді під режисурою п. О. Фурсєнка поставлено було 1, 3 і 5 дії «Невольника», драми Шевченка, в переробці Кропивницького. Ролі виконали: Василь Коваль — О. Фурсєнко, Ярина — п. Омельчєнко, Степан — Маслюк, Оксана — Брильц, Голощук — О. Світличний, Неплюй — Ішук, Подорожний — Шевченко, Рукса — Столяревський, джура — Захвальський і інші.

Програма виконано бездоганно. Велике вражіння робив на присутніх грою на бандурі і співами інж. Заворицький, якого рясними оплесками викликали по кільки разів, правда, він і по-за програмою виконав кільки пісєнь.

Прекрасно декламував і співав п. О. Сопільник, що заслужив багато оплескєв.

На концерт-виставу, крім громадян, було чимало запрошено гостей чужинців. Серед них були — директор місцевого заводу п. Р. Лялєсуа з дружиною, п. Мєтралеє з родиною та інші.

По закінченню програму було влаштовано спільну вечерю, а пізніше танці, які затяглися до ранку.

Свято лишило у всіх гарне вражіння. Щира дяка тим, що приклали зусиль до його влаштування, а також і всім тим, хто був присутній у цей пам'ятний для нас усіх, українців, вечір.

У Польщі.

— Академія на честь Т. Шевченка у Варшаві. — 17 березня б. р. відбулася у Варшаві в салі Т-ва Техників урочишта академія на честь Т. Шевченка.

Академію відкрив вступним словом п. М. Ковальський. Ширш реферати виголосили — проф. О. Лотоцький — «Шевченко, якє ідеолог української справи» і др. Л. Чикаленко — «Політичні орієнтації Тараса Шевченка».

Крім того в програм академії

увійшли співи п. М. Ольхового — «Минають дні», «Мені однаково», «Гетьмани», «Ой чого ж ти почорніло, зелене поле», — декламації й арт. п. Морської — «Тополя» і п. Є. Маланюка — власні поезії. Хор Української Студентської Громади вконав — «Заповіт», «Зоря моя вечірняя», «Чого мені тяжко», «Хор браців» з Гамалії.

Академію було зачинено співом національного гімну. Академія зібрала повну салю гостей українців і чужинців.

— **З життя УЦК.** — Другий Делегатський З'їзд Української Політичної Еміграції в Польщі, що відбувся 29-31 грудня 1929 р. в Варшаві, приймаючи новий організаційний статут, утворив орган громадського контролю в формі Ради Товариства, до якої обрані чільних представників еміграції.

До компетенції тої Ради в першу чергу належить догляд за діяльністю Головної Управи «Українського Центрального Комітета», апробата плану діяльності і затвердження бюджету Головної Управи, інтерпретація статута в сумнівних випадках, скликання Делегатського З'їзду і загальна репрезентація Української Політичної Еміграції в Польщі.

В цілі розпочаття організаційної праці скликано було в Варшаві дня 18 лютого 1929 р. нараду з тих членів Ради, що стало перебувають в Варшаві. Нарада обрала Тимчасову Президію в складі: голови — проф. О. Лотоцького, заст. Голови — ген. В. Сальського і Секретаря — Др. Л. Чикаленка та доручила їй провадити підготовчу працю для сесії пленума Ради.

Тимчасова Президія визначила першу сесію на день 31 березня 1929 р., ужила заходів, щоби Головна Управа «УЦК» на той час представила для розгляду план діяльності і бюджет. Опріч того Президія опрацювала проєкт тимчасового регуляміну для внутрішнього ужитку Ради, який буде представлений на затвердженні пленума Ради.

В Чехії.

— **З життя Подєбрадської колонії.** — 7 березня п. р. Господарча Академія улаштувала в честь 79 роковин народження Президента Чехословацької республіки Т. Г. Масарика — врочисту академію. Запрошений Сенатом Академії радник Труглач зачитав реферата на тему «Масарик і соціальне питання». В своєму рефераті промовець поставив розвиток соціального світогляду великого президента з цілим його життям. Походження з бідної родини панського наймита, тяжкі умови життя в школі і університеті, дуже скромне існування, як професора, все це утворило ґрунт для того, що Масарик розуміє і приймає соціальне питання не тільки розумом, а і цілою своєю істотою. Далі підкреслив особливості Масариковського соціалізму — на перший план Масарик висовує моральне переродження, моральне поліпшення людства. Закінчена академія була гімназією чеським і українським, що відспівав хор під орудою п. Петрівського.

— **Спілка українських лісівників в Ч. С. Р.** — Спілка Українських Лісівників в Ч. С. Р. є організацією, що об'єднує і репрезентує українських лісівників в Чехословацькій республіці. Своє життя та працю Спілка розпочала з 30 травня 1928 року, коли на Установчих Зборах був прийнятий затверджений чеською владою статут. Спілка має завданням: а) об'єднувати українців: професорів та студентів висових лісових шкіл та інженерів лісівників, що бажають працювати на користь рідної лісової справи; б) допомагати своїм членам поширювати й поглиблювати знання в лісових науках, полегшувати знайомство з лісовим господарством за кордоном батьківщини, зокрема в Ч. С. Р., досліджувати стан лісового господарства на Україні та способи його відбудови; в) задовольняти духовні та культурні потреби членів Спілки шляхом утворення бібліотек, читальень,

лекцій, концертів та забав; г) підтримувати розвиток української лісової літератури шляхом видавання оригінальних і перекладних творів з лісової науки, а також журналів і часописів; д) допомагати матеріальним потребам членів Спілки шляхом посередництва в підшуканні праці або приміщенням у власних підприємствах; е) помагати недужим або хронічно-хворим членам Спілки приміщенням їх до санаторій, шпиталів та інше; ж) турбуватися про приміщення своїх членів-студентів на практичні праці у різних країнах.

З дня заснування Спілки скоро минає рік. За цей короткий час Спілка, з огляду на обмеженість матеріальних засобів, не змогла ще розвинути належну діяльність, але всеж таки в праці її можна констатувати швидкий і певний поступ. Так з метою удосконалення та поглиблення фахових знань та ширшого знайомства з лісовим господарством в різних державах, при Спілці засновано лісовий семінар під головуванням проф. М. Косюра. До співпраці в семінарі запрошено цілий шерг українських професорів, фаховців у різних галузях лісової науки та споріднених галузів технічних наук. За цей час відбулося 4 засідань семінару, на яких були зачитані слідуочі реферати: проф. М. Косюра, — «Лісове господарство та лісове шкільництво у Франції» (замітки з наукової подорожи до Франції в літі 1928 року); інж. В. Прохода «Переведення низького та середнього лісу у високий в Жданіцких ревірах на Мораві», проф. М. Косюра — «Лісові займища Лівобережної України», інж. К. Подоляк — «Методи влаштування лісу в державних лісах Ч. С. Р.».

Далі з метою підшукування праці та приміщення на ній своїх членів, а також — підшукування місць для літньої практики, при Спілці засновано бюро праці. Зараз бюро праці має вже багато зібраних матеріалів про умови праці в різних країнах Європи, Африки, Америки та про можли-

вості приміщення на ній членів Спілки.

Спілка має також свою бібліотеку, яка нараховує 140 назв та випикує шерг фахових часописів і журналів.

Дня 19 січня 1929 року відбулися річні Загальні Збори Спілки, на яких були переведені і перевибори Управи і Ревізійної Комісії, а також були зачитані та прийняті звіти Управи та план діяльності на майбутнє. До нової Управи вибрані: голова інж. К. Подоляк, заступник голови інж. Колубаїв, секретар студ. В. Стефанович, скарбник інж. М. Гуша, культ.-освітній референт студ. В. Ткаченко.

З огляду на дуже тяжкий матеріальний стан деяких членів Спілки, Загальні Збори прийняли одоголосно внесок уступаючої Управи про обложення членів Спілки, що мають сталу працю, 2% податком з заробітної плати на користь незаможних членів Спілки.

Спілка Українських Лісівників нараховує зараз 89 дійсних членів, з яких багато знаходиться поза межами Ч. С. Р. на праці.

Місцем осідку Спілки є Подєбради. Голова Спілки: інж. К. Подоляк

Секретар В. Стефанович.

Бібліографія.

— Проф. Д. Дорошенко. «К украинской проблеме». «Евразийская хроника». Париж. 1928. ч. 10, стор. 41-51.

В 5-ій книзі «Евразийского Временника» за р. 1927 була надрукована стаття одного з «столпів» російського евразійства кн. Н. С. Трубецького, в якій він трактує «українську проблему» з погляду ідей евразійства. Названа вище стаття проф. Д. Дорошенка з «Евразийской Хронике» являється відповіддю на статтю Н. С. Трубецького. В тому ж числі «Е. Хроника» вміщено і «Ответ Д. П. Дорошенко» кн. Н. С. Трубецького (стр. 51-59). Як видно із заз-

чених статей, автори не персколали один одного і кожний залишився на своїй позиції. Переказувати зміст полеміки не вважаємо потрібним з тої причини, що погляд кн. Н. С. Трубецького нічим не ривкається від звичайного загально-російського погляду на «українську проблему», хіба що приврашений євразійською фразеологією. Що ж до статті проф. Д. Дорошенка, то написана вона з питомим цьому автору літературним хистом, але вижиті автором аргументи українцям відомі, а для росіян, хоч би й євразійського толку, мало переконуючі. Д. Дорошенко не переконав німа свого суперника, лише своїм виступом в євразійському журналі дав нагоду кн. Н. С. Трубецькому до публікації нової статті, в якій він, хоч і похвалив Д. Дорошенка за академічно-спокійний тон «благожелательной критики», але все ж

таки визнавав що критику «не свободной от недостатков, свойственных всем украинским критикам».

А. Я.

Лист до Редакції.

Високоповажний Пане Редакторе!

Не маючи фізичної змоги відповісти усім тим товариствам і особам, які бшадували мене своїм привітанням в день мого 80-літнього ювілею, дозвольте на сторінках Вашого хвалюєго часопису приєднати щире подяку усім тим, хто не забув мене в цей урочистий для мене день.

З глибокою пошаною

Ф. Ш е р б и н а.

18. III. 1929 року

Прага.

З м і с т.

Париж, неділя, 31 березня 1929 року — ст. 1. — Д а в н і й. Літературні спостереження — ст. 2. — С т. С і р о п о л к о. Матеріальне становище студентства на сов. Україні — ст. 6. — В. С а д о в с ь к и й. Перепиє людности 1926 року — ст. 9. — М. К о в а л ь с ь к и й. «Общий котолок» і «вічний хахол» — ст. 14. — З легенд сучасности — ст. 19. — А р г у с. Світський філателіст і «єдина й неділимая» — ст. 21. — В. В а л ь н т и н. Маленький фельетон — ст. 23. — П о д с б р а д с ь к и й. Похорон проф. Вілінського — ст. 24. — Похорон маршала Ф. Фоша — ст. 27. — О б с е р в а т о р. З міжнароднього життя — ст. 28. — З преси — ст. 31. — З широкого світу — ст. 31. — Х р о н і к а: З Великої України — ст. 33. З укр. життя — ст. 35. — З життя укр. еміграції: У Франції — ст. 36. — У Польщі — ст. 37. — В Чехії — ст. 38. — Бібліографія — ст. 39.

Випускаємо це число подвійним. З огляду на католицькі Великодні Свята, наступне число вийде в неділю
14 квітня.

Редакція і адміністрація: 42, rue Denfert-Rochereau, Paris V.

Поштова адреса: «Le Trident» («Tryzoub»). Boîte post. № 15. Paris XIII.

Редагує — Комітет.

Адміністратор: Іл. Косенко.

Le Gérant: M-me Perdrizet.